

UNIVERZITA KARLOVA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra občanské výchovy a filosofie

Diplomová práce

Sebevražda včera a dnes

2020

Bc. Richard Sekerák

UNIVERZITA KARLOVA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra občanské výchovy a filosofie

Diplomová práce

Sebevražda včera a dnes

Suicide yesterday and today

Autor práce: Bc. Richard Sekerák

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Navazující mgr. FJ-ZSV

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Samek, M.A., Ph.D.

Rok odevzdání: 2020

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Sebevražda včera a dnes* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22.7.2020

ABSTRAKT

V této práci *Sebevražda včera a dnes* se zaměřuji na problematiku sebevraždy v perspektivě společenských věd. Práce je rozdělena do dvou částí. V první části analyzuji tři teoretická díla zabývající se sebevraždou a sebevražedností konkrétně se jedná o díla Émila Durkheima, Tomáše Garrigua Masaryka a kolektivní díla Lud'ka Brože, Daniela Münstera a dalších teoretiků. V první části docházím k závěru, že na poli teoretickém nepanuje shoda v otázkách interpretace příčin sebevražednosti. V druhé části mé práce porovnávám této tři teoretická díla a dále zde představuji závěry teoretické sondy, kterou jsem v rámci této práce vypracoval. Tato část je dělena do tematických kapitol podle možných příčin sebevraždy, ke kterým jsem došel zejména na základě teoretické části. V druhé části se tedy pokouším o propojení a porovnání vědecko-teoretických pohledů na sebevraždu a názorů nevědeckých. Snahou teoretické sondy nebylo nalezení odpovědí na otázky související s problematikou sebevraždy, jejím cílem bylo přinést nové pohledy do diskuse, týkající se sebevraždy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sebevražda, Suicidologie, Masaryk, Brož, Durkheim, sebevražednost, příčiny sebevražednosti

ABSTRACT

In this diploma thesis *Suicide yesterday and today* I focus on the topic of suicide in the point of view of social studies. The thesis is divided into two parts. In the first part, I analyze three theoretical works dealing with suicide and suicide, namely the works of Emil Durkheim, Tomas Garrigue Masaryk and the collective works of Luděk Brož, Daniel Münster and other theorists. In the first part, I conclude that in the theoretical field there is no consensus on the interpretation of the causes of suicide. In the second part of my work I compare these three theoretical works and I also present the conclusions of the theoretical probe, which I developed in this work. This part is divided into thematic chapters according to possible causes of suicide, which I came to mainly based on the theoretical part. In the second part, I try to connect and compare scientific-theoretical views on suicide and unscientific views. The aim of the theoretical probe was not to find answers to questions related to the issue of suicide, its aim was to bring new perspectives to the discussion concerning suicide.

Key words

Suicide, suicidologie, Masaryk, Brož, Durkheim, suicide reasons

ÚVOD	6
1 ÉMILE DURKHEIM	7
1.1 Mimo společenské příčiny	7
1.2 Společenské příčiny	9
1.3 Shrnutí	18
2 TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK.....	20
2.1 Příčiny sebevraždy.....	21
2.2 Shrnutí	31
3 SUICIDE AND AGENCY.....	32
3.1 Suicidologie.....	33
3.2 Příčiny sebevraždy	38
3.3 Závěr	47
4 TEORETICKO-PRAKTICKÁ ČÁST – VÝZKUMNÁ SONDA.....	48
4.1 Otázky	49
4.2 Informanti.....	50
4.3 Rozhovory	50
4.4 Shrnutí výzkumné sondy	66
ZÁVĚR.....	67
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	69

Úvod

Albert Camus hned v první větě svého díla *Mýtus o Sysifovi* píše: „*Existuje pouze jeden opravdu závažný filosofický problém: to je sebevražda. Rozhodnout se, zda život stojí nebo nestojí za to, abychom ho žili, znamená zodpovědět základní filosofickou otázku. Všechno ostatní, zda je svět trojrozměrný, zda duch má devět nebo dvanáct kategorií, je až druhotné*“ (Camus, 1995: 14). Otázku, zdá má smysl žít si podle mého názoru položila většina populace, tedy i ti, kteří se k filosofii nehlásí. Navzdory tomu, že otázka sebevraždy je jednou ze základních životních otázek, které se týkají všech, není tématu sebevraždy věnováno dostatek pozornosti. Toto byla základní úvaha, která stála u zrodu mé práce.

Sebevražda se dá zkoumat ze tří základních perspektiv. První z nich, je perspektiva filosofická – Má smysl žít? Druhou z nich je pohled psychologicko-psychiatrický – jaké psychické procesy vedou člověka k sebevraždě? Třetí perspektivou je pohled společenskovední, který zkoumá vztah mezi jedincem, prostředím a sebevraždou a při svém výzkumu vychází především ze statistických měření a z dat získaných terénním výzkumem. Tato diplomová práce se zabývá sebevraždou právě ze společenskovedního hlediska a jejím cílem je zjistit, jaké hlavní faktory ovlivňují sebevražednost a ukázat rozdílnost v jejich interpretaci v rámci jedné disciplíny.

V první části představím teoretické poznatky dvou myslitelů druhé poloviny devatenáctého století, kteří se zabývali sebevraždou. Tyto poznatky doplním o názory několika současných autorů, přičemž budu vycházet z díla Brože a Münstera. Obsahem druhé části diplomové práce je srovnání teoretických poznatků z první části diplomové práce doplněné o další statistické údaje a dílčí studie věnované vlivu konkrétních faktorů na sebevražednost. Dále v druhé části představím závěry výzkumné sondy, kterou v rámci této diplomové práce realizuji. Jedná se o kvalitativní výzkumnou sondu mající podobu polostrukturovaných rozhovorů s osobami, jež mají s tématem sebevraždy nebo smrti, blízkou zkušenost. Náplní těchto rozhovorů bude rozprava nad vlivy, které mohou podle teorie (obsažené v první části) vést člověka k sebevraždě.

1 Émile Durkheim

Jedním z výchozích bodů této práce je myslitel a jeden ze zakladatelů moderní sociologie, Émile Durkheim, který publikoval rozsáhlé texty pojednávající o fenoménu sebevraždy. Jeho nejrozsáhlejší text věnovaný sebevraždě vyšel v roce 1897 pod názvem *Le suicide: Étude de sociologie*¹ a dodnes nebyl přeložen do češtiny. Cílem jeho práce, ačkoliv není explicitně formulován, je snaha o nalezení hlavního faktoru ovlivňujícího míru sebevraždění. Durkheim hned v úvodu díla naznačuje, že psychologický motiv je pro vnějšího pozorovatele nedostupný, a z toho důvodu využívá především data získaná statistickým výzkumem (Durkheim, 1897: 4). Dále v úvodu upozorňuje, že předmětem jeho práce je najít zejména ty nejdůležitější společenské činitele, přičemž těm, které nemají celospolečenský vliv, tolik prostoru věnovat nebude (Durkheim, 1897: 15). Příčiny sebevraždění dělí do kategorií individuálních, společenských a kosmických.

Sebevraždou Durkheim rozumí takové jednání, které v případě uskutečnění vede, ať už přímo či nepřímo, ke smrti konatele², přičemž konatel si je možných fatálních následků vědom (Durkheim, 1897: 5). Sebevraždou Durkheim považuje za projev beznaděje jedince, který už více nelpí na životě. Mezi typické příklady sebevrahů Durkheim uvádí vojáka, který se raději nechá zabít nepřítelem, než aby snášel stud za opuštění svého pluku. Dalšími příklady jsou náboženský mučedník, matka obětující se pro své dítě či neúspěšný obchodník volící smrt jako únik před dluhy (Durkheim, 1897: 4).

1.1 Mimo společenské příčiny

1.1.1 Individuální

Jak jsem v úvodu uvedl, Durkheim člení faktory, které mohou mít vliv na růst sebevraždy do několika kategorií. První je kategorie individuálních faktorů, do které Durkheim řadí zejména místě psychické problémy. Durkheim cituje různé lékařské

---

¹ (přek.) Sebevražda: Sociologická studie

² Durkheim užívá termín *victime*

texty a zvažuje nakolik je sebevražda projevem psychické choroby nebo zdali je možné, aby sebevraždu spáchal psychicky zdravý jedinec a v případě, že tomu tak není, je potřeba lokalizovat příčinu vzniku této nemoci – nachází se příčina vzniku psychického onemocnění na straně jedince nebo vzniká v důsledku vnějších vlivů? Durkheim si je vědom komplexností této otázky a ve své práci nikterak neaspiruje na jejich zodpovězení (Durkheim, 1897: 20-33).

Dalším individuálním faktorem, kterým se Durkheim zabývá je alkoholismus, který může podporovat vznik nebo rozvinutí psychického onemocnění. Při porovnávání statistických údajů (sebevražd v jednotlivých s počtem alkoholiků a lidí trpících psychickým nebo nervovým onemocněním kombinovaným s alkoholismem) nedochází k potvrzení hypotézy, že by byla vyšší sebevražednost v regionech s vyšším výskytem alkoholismu než v těch, kde se alkoholismus vyskytuje, v přepočtu na sto obyvatel, méně často (Durkheim, 1897: 49-53).

Mezi další individuální faktory uvádí kromě psychického onemocnění a alkoholismu také věk. Nikoho nepřekvapí, že nejnižší sebevražedností trpí děti mezi prvním a pátým rokem života. Druhou nejméně ohroženou skupinou podle statistik, ze kterých Durkheim vychází, jsou děti do šestnáctého roku života. U věkové skupiny mezi šestnáctým a třicátým rokem života dochází k prudkému nárůstu počtu sebevražd. Nejvíce ohroženou skupinou jsou lidé mezi šedesátým a osmdesátým rokem života, což je poměrně překvapivý závěr (Durkheim, 1897: 78-82). Durkheim následně konstatuje, že případná korelace mezi rostoucím věkem a rostoucím počtem sebevražd je dána nikoli stárnutím organismu, ale určitým životním rytmem, který s přichází s vyšším věkem. Na základě toho, že se mu nepovedlo najít přímou úměru mezi (čistě) individuálními faktory a sebevražedností, dochází k závěru, že ačkoliv je sebevražda vždy individuálním rozhodnutím člověka, jsou to právě vnější vlivy, které mají větší podíl na vzniku sebevražedného jednání (Durkheim, 1897: 80).

1.1.1.1 Kosmické

Další oblastí, kterou se Durkheim zabývá, je prostředí. Durkheim mezi kosmické faktory řadí například vliv různých ročních období, rozdílné teploty podnebí, změny klimatu.

V rámci studia kosmických faktorů zkoumá také to, během kterých měsíců dochází k nejvyššímu výskytu sebevražd, který den v týdnu, a dokonce i v kterých hodinách je tato tendence nejsilnější. Na první pohled se může zdát, že tyto faktory, které Durkheim nazývá kosmickými, nikterak nesouvisí se sebevraždou, ale některé z nich autor přesvědčivě interpretuje právě v tomto smyslu. Největší vliv má podle Durkheima roční období, měsíc v roce, den v týdnu a konkrétní denní čas. K nejvyššímu množství sebevražd dochází v létě, následuje jaro, poté podzim a nejméně sebevražd je v zimě. Durkheim se proto blíže zabývá studiem teplot v jednotlivých obdobích (a měsících) a vyvrací domněnku, že by nižší teploty vedly k růstu sebevražd (Durkheim, 1897: 91-94).

Po analyzování vlivu ročního období a teploty si všímá přímé úměry mezi dobou, po kterou je venku světlo a tma. Dochází k závěru, že čím delší je část dne je venku světlo, tím vyšší je výskyt sebevražd. Aby objasnil tuto přímou úměru, analyzuje čas, kdy dochází k nejvyššímu výskytu sebevražd nejvíce sebevražd a zjišťuje, že k největší četnosti výskytu dochází mezi jedenáctou a šestnáctou hodinou. Zatímco u mužů dochází k nejvyššímu výskytu na začátku týdne, u žen je to na konci (sobota, neděle). Na základě těchto poznatků se Durkheim ptá: *„Co ale způsobuje, že den takto ovlivňuje člověka,“* (Durkheim, 1897: 99)? Posléze na tuto otázku odpovídá: *„Po zamítnutí ostatních možných vysvětlení už zůstává pouze jediné. Vysvětlením je, že během dne je společnost neaktivnější a dochází k nejvyšší četnosti mezilidských interakcí“* (Durkheim, 1897: 99). Tímto zdůvodněním vysvětluje nižší množství sebevražd v zimních měsících (nižší aktivita práce) a také nižší výskyt sebevražd ve večerních hodinách. Na základě těchto závěrů také vysvětluje, že ženy páchají statisticky nejvíce sebevražd v neděli, jelikož v ostatních dnech jsou zaměstnané domácími pracemi a neděle je pro ně dnem, kdy se dostanou do společnosti (Durkheim, 1897: 101-102).

1.2 Společenské příčiny

Na základě studia mimospolečenských faktorů dochází k závěru, že je možné sledovat určité tendence na výskyt sebevraždy, přesto však studium individuálních faktorů ani

vlivu prostředí nejsou dostatečné pro vysvětlení počtu sebevražd v celospolečenském měřítku. V důsledku vyloučení předchozích dvou možností jakožto hlavního původce musí být tím nejzásadnějším faktorem vliv společnosti (Durkheim, 1897: 139). Jak je ale možné studovat vliv společnosti na jedince a jak je možné tento vliv odlišit od vlivů individuálních? Analýzou konkrétní případů by bylo teoreticky možné učit možné příčiny jednání daných osob, a na základě většího počtu případů by bylo možné vytvořit kategorizaci jakousi příčin (Durkheim, 1897: 140). Jenže sám Durkheim si je vědom, že „[j]e vždy velký problém přesně určit příčinu nějakého fenoménu,“ (Durkheim, 1897: 141) a navíc lidé se při hledání motivu často spokojí s nějakou nedávnou událostí v životě sebevraha (například opilstvím), ačkoliv skutečná příčina může být úplně jiná (kromě toho i samotné opilství může být jak příčinou, tak i následkem společenského působení na jedince). Člověk se podle Durkheima snaží nalézt příčinu a při svém zkoumání dochází vinou této snahy ke zkreslení. Na základě této úvahy Durkheim ve své práci odmítá používat soudní závěry týkající se vyšetřování sebevraždy jakožto zdroj dat o příčinách sebevraždy (Durkheim, 1897: 144-145).

Jenže, nelze-li učit příčinu sebevraždy jedince, jak je možné vytvořit klasifikaci příčin sebevražedného jednání v celé společnosti? Durkheim přichází s myšlenkou, že je potřeba pozměnit pořadí výzkumu: „Ale ke kýženému záměru se můžeme dostat i jiným způsobem. Postačí otočit pořadí našeho výzkumu. Ve skutečnosti nemůže být více typů sebevraždy, než je možných příčin, které ji způsobují“ (Durkheim, 1897: 140). Durkheim nejdříve vytváří klasifikaci sebevražd, a až zpětně ověřuje její platnost srovnáním se statistickými daty. Tento etiologický přístup umožňuje odvození příčiny jednání části společnosti (sebevrahů), což má pro Durkheima větší výpovědní hodnotu než pochopení psychologického motivu jedince (Durkheim, 1897: 141).

1.2.1 Egoistická sebevražda

První společenskou kategorií, kterou Durkheim vymezuje, je egoistická sebevražda. Hlavní příčinu egoistické sebevraždy spatřuje v příliš individualizovaném jedinci, který není závislý na společenských skupinách, a ty na něj tudíž tolik nepůsobí. Na základě toho si tento jedinec sám určuje pravidla a hodnoty, odtud název egoistická

sebevražda (Durkheim, 1897: 223). Durkheim dodává, že individualismus sám o sobě není přímou příčinou sebevraždy, ale že „[ž]ivot není k vydržení, pokud člověk nemá nějaký důvod k bytí nebo nějaký cíl, který by pro něj měl cenu. Jenomže jedinec sám o sobě není dostatečný cíl pro jakoukoliv aktivitu. Jedinec je jen velmi málo, je jen úzce prostorově a časově vymezen“ (Durkheim, 1897: 224). Osamocení jedinec čelí svému jistému zániku, zatímco ve společnosti může nabýt pocit přesahu vlastní existence (Durkheim, 1897: 225).

Mezi způsoby, jakými může člověk přesáhnout svou individuální existenci, Durkheim řadí umění, morálku, náboženství a vědu, ke kterým se všechny lidské společnosti nějak vztahují. Tyto prostředky, umožňující přesažení vlastní existence, zakládají kromě *člověka fyzického* také *člověka společenského*. Co si pod tímto termínem představít? Společenského člověka si Durkheim představuje jako civilizovaného uměle vytvořeného představitele idejí, který symbolizuje hodnotu existence (Durkheim, 1897: 227-228). Pak pokračuje téměř heideggrovsky: „*Společenský člověk vzniká v důsledku nepřítomnosti důvodů k žití, jelikož skutečný svět neodpovídá našim potřebám, vytváříme si jiný, který neodpovídá realitě. (...) Naše reálné zážitky se vytrácí v nicotě a z tohoto důvodu potřebujeme objekt³, který realitu přesahuje*“ (Durkheim, 1897: 228). V tom podle Durkheima spočívá rozdíl mezi lidským společenstvím a pojetím dítěte nebo životem zvířat, která sice žijí ze své přítomnosti, ale pouze a jen z ní (Durkheim, 1897: 228). Egoista se nezabývá kvůli problémům ve svém ve svém soukromém životě, tyto problémy jsou jen příležitostnou příčinou jeho jednání. Hlavním důvodem jeho sebevraždy je právě jeho nezávislost na společnosti. „*Ať už jsme, jakkoliv individualizovaní, vždy je tu něco, co sdílíme s ostatními a tím je deprese a melancholichnost, které jsou výsledkem právě přehnané individualizace*“ (Durkheim, 1897: 230).

Durkheim se nejdříve zabývá tím, jaký vliv má na integraci člověka náboženství. Při svém výzkumu zjišťuje, že v regionech Rakouska, dnešního Německa a Švýcarska,

---

³ (1. předmět 2. cíl/úče) ke kterému se lze upnout a najít v něm důvod existence

kde spolu žijí pohromadě katolíci a protestanti, se sebevražda u protestantů vyskytuje podstatně častěji (Durkheim, 1897: 150-152). Pro Durkheima hlavní rozdíl mezi těmito proudy spočívá v tom, jakým způsobem ovlivňují společenský život. Zatímco u protestantů převládá důraz na individuální svobody, u katolíků je více zdůrazňována kolektivita. Individuální (náboženská) svoboda není podle Durkheima sama o sobě příčinou sebevraždy, ale ukazuje se, že integrita katolické skupiny více propojuje lidi, v důsledku čehož mají katolíci nižší tendenci páchat sebevraždu. Toto náboženské hledisko vysvětluje i fakt, že vůbec nejméně sebevražd páchají podle zjištění Durkheima židé, kteří tvoří po staletí ještě více sjednocenou skupinu (Durkheim, 1897: 156-159).

Dalším z faktorů, který má vliv na soudržnost společnosti je vzdělání. Čím vyšší úroveň vzdělání, tím menší závislost jedinců na společnosti a tím pádem i menší soudržnost mezi členy ve společnosti. *„Člověk usiluje o vzdělání a následně páchá sebevraždu, jelikož společnost přišla o kohezni prvek. Vědomosti samy nezapříčiňují sebevraždu člověka, ani rozpad náboženství, ale zájem o vzdělání lidí od náboženství odvrací“* (Durkheim, 1897: 171). U židů, ačkoliv se jedná podle tvrzení Durkheima o nejvzdělanější skupinu, vyšší vzdělanost není příčinou růstu počtu sebevražd, ale naopak. Vysvětluje to takto: *„Žid se nevzdělává proto, aby kolektivní předsudky nahradil učenými závěry, ale jednoduše proto, aby byl lépe vyzbrojen v boji,“*⁴ (Durkheim, 1897: 170). Nutno poznamenat, že Durkheim byl žid a jeho otec byl rabín; nejedná se tedy o projev antisemitismu, možná lze právě naopak v podobných projevech spatřovat prvky filosemitismu. Durkheim usiluje o to, aby pro všechno našel vědecké zdůvodnění, ovšem opakovaně používaná věta *„Výjimka potvrzuje pravidlo“* (např. Durkheim, 1897: 170), je v rozporu s touto pozitivistickou snahou o nalezení objektivních závěrů. Při analýze společenských faktorů, jako jsou rodina, vzdělání, politická situace nebo náboženství dochází k závěru, že ačkoliv všechny tyto faktory mají určitý vliv na sebevraždnost, každý z nich se týká pouze určité části populace, a

---

⁴ proti těm, kteří jej utiskují

tudíž ani jeden z nich nemůže být univerzální příčinou ovlivňující počet sebevražd napříč společnostmi (Durkheim, 1897: 222).

1.2.2 Altruistická sebevražda

Druh sebevraždy, kdy je jedinec na společnosti nezávislý a sám sobě je mírou všech věcí, označuje Durkheim termínem egoistická sebevražda. Opakem egoistické sebevraždy je sebevražda altruistická. Jedná se o stav, při němž je jedinec na společnosti závislý až příliš (Durkheim, 1897: 238). „*Jestliže jsme si všimli, že nadměrná individualizace vede k sebevraždě, individualizace nedostatečná má stejný následek. Člověk, který nemá pevné společenské vazby snadno páchá sebevraždu, stejně tak, jako když je společensky integrován příliš*“ (Durkheim, 1897: 233). Společnost je pro Durkheima faktorem, který pomáhá překonávat limity individuálního života, ale může být také hlavní příčinou, proč se jedinec rozhodne dobrovolně ukončit svůj život (Durkheim, 1897: 236-237). V případě, že je jedinec ve společnosti integrován a dostává se pod její dohled, je velmi těžké ji uniknout a utéci před společenským tlakem. Příčinou *smutku* egoisty je relativnost vnějšího světa, zatímco zdrojem *smutku* u altruisty je neexistence individuálního (vnitřního) světa – ve společnosti zaniká individualita (Durkheim, 1897: 243).

Durkheim dodává, že čím více se ve společnosti prosazuje individualizace, tím vzácnější je altruistická sebevražda, která se podle něj vyskytuje pouze v armádě (Durkheim, 1897: 247). V souvislosti s armádou si Durkheim všímá zajímavých bodů, které pomáhají dokreslit okolnosti altruistické sebevraždy. Nejdříve si pokládá otázku, jaký typ lidí vstupuje do armády a vzápětí si odpovídá: „*jedinci, kteří jsou po psychické a fyzické stránce tím nejlepším, čím daný stát disponuje*“ (Durkheim, 1897: 248). Cílem této práce není revidovat závěry Durkheima, přesto však toto tvrzení, které Durkheim nijak nevysvětluje působí přinejmenším rozporuplně s přihlédnutím k tomu, že v devatenáctém století byla téměř ve všech státech Evropy několikaletá vojenská povinnost a odvody do armády často probíhaly pod pohrůzkou násilí.

Na základě další studia statistik se Durkheim snaží zjistit, jaké hlavní faktory ovlivňují sebevražednost v armádě. Všímá si, že s rostoucím počtem odsloužených let

roste také počet těch, kteří páchají sebevraždu. Nad tímto výsledkem se podivuje a uvádí, že by přeci bylo logické, aby nejvyšší sebevražednost byla u nováčků, kteří si ještě na armádu nezvykli, zatímco služebně starší si už na ni zvykli, a tak by měli páchat sebevraždu méně (Durkheim, 1897: 251). Pohledem dnešní doby bychom růst počtu sebevražd s rostoucí délkou služebního poměru mohli vysvětlit například syndromem vyhoření. Přesto i bez takovýchto vysvětlení je jasné, že člověk dokáže určitou dobu snášet frustraci pramenící ze životní situace, kdy nejsou uspokojovány jeho potřeby (například pracuje na pozici, kterou nemá rád, ale nemá jinou možnost, protože potřebuje peníze), ale po určitém čase se jeho trpělivost vyčerpá a navzdory negativním následkům dá výpověď. Armáda je instituce, kterou nemusí být možné opustit, a to ani na základě vlastní žádosti, což může být další z příčin vyšší sebevražednosti.

Durkheim při studiu sebevražednosti v armádě zjišťuje, že je velmi obtížné najít nějaký měřitelný faktor (například dobrovolnost/nedobrovolnost, délka služebního poměru, funkce, míra sebevražednosti v zemi původu vojáka⁵) kterým by se dala logicky zdůvodnit vyšší sebevražednost v armádě. Při výzkumu armády dochází Durkheim pouze k potvrzení závěru, že charakteristikou vojáka je to, že se jeho řídící princip nachází mimo něj, což je podle něj známkou altruistického stavu (Durkheim, 1897: 256).

1.2.3 Anomická sebevražda

Dalším typem sebevraždy je sebevražda anomická. Stav anomie (z řeckého *an* = ne, *nomos* = zákon) neznamena strádání v důsledku absence zdrojů k uspokojení potřeb, ale jedná se o označení stavu, při kterém přestávají platit (společenské) pravidla a normy. Egoistický sebevrah se zabíjí, protože nenachází smysl života; sebevrah altruistický se zabíjí, protože tento smysl nachází mimo vlastní život a sebevrah anomický se zabíjí v důsledku utrpení pramenící z nevázanosti nebo nenaplněnosti

---

⁵ Mimo jiné si všimá zajímavého vztahu mezi vztahem sebevražednosti civilního obyvatelstva × sebevražednosti v armádě. Až na několik výjimek platí, že čím nižší sebevražednost v zemi původu vojáka, tím vyšší sebevražednost v armádě u příslušníků tohoto státu (Durkheim, 1897: 256).

jeho života (Durkheim, 1897: 288). Nezřídka se stává to, že dochází k výskytu kombinace těchto typů sebevraždy, zejména kombinace motivů egoistických a anomických, jelikož absence společenských cílů vede egoistu k sebevraždě, jelikož jeho život je bez cíle a žije ve stavu nevázanosti (Durkheim, 1897: 325). „*Když je zasypáno prázdnou, které vykopal život, zvíře je uspokojeno a nežadá si víc*“ (Durkheim, 1897: 272), v případě člověka je tomu ale jinak. Lidské potřeby nemají stejnou povahu a nepodléhají tělesné závislosti (Durkheim, 1897: 272). „*Jakákoliv lidská bytost nemůže být šťastná a přežít, pokud její potřeby nejsou dostatečně naplněny ve vztahu k jejím prostředkům*“ (Durkheim, 1897: 272).

Dalším problémem, který souvisí s uspokojováním potřeb, je to, že v okamžiku jejich naplnění dochází k vytvoření nových, které naplněny nejsou. Durkheim říká: „*Neomezené potřeby jsou ze své povahy nenaplnitelné a nenaplnitelnost je jedním ze znaků chorobnosti. Jelikož je nic neomezuje, vždy nekonečně přesahují prostředky, které by je mohli uspokojit*“ (Durkheim, 1897: 273-274). Ať se jedná o jakoukoliv potřebu, je pro člověka nezbytné, aby cítil, že výsledkem jeho aktivity je přibližování se k vytýčenému cíli. Problém nastává, pokud je tento cíl v nekonečnu. Výsledkem snahy o dosažení nedosažitelného je trvalý stav nespokojenosti. Ačkoliv by se dalo namítat, že v takovém případě poskytne útěchu naděje na dosažení vysněného cíle, podle Durkheimova nám naopak zkušenost jasně ukazuje, že budoucnost nemůže přinést více než minulost, a tak postupně naděje vyhasíná (Durkheim, 1897: 274). Aby toho nebylo málo, s jídlem roste chuť – čím víc máme, tím víc chceme – a proto Durkheim dochází k závěru, že nejdůležitějším pro člověka je jeho potřeby omezovat, a ne je uspokojovat (Durkheim, 1897: 274-275).

Omezování potřeb je úkolem společnosti, která predefinuje lidské potřeby na základě sociální role a kapitálu, kterým jedinec disponuje. Společnost tak jedincům nabízí standardizované vzorce k uspokojení potřeb, které, ačkoliv jim nejsou bytostně vlastní, jsou pro tyto jedince dosažitelné (Durkheim, 1897: 274-276). Zcela jasně se ukazuje provázanost jedince a společnosti – jedinec je sice společností omezován, ale přesto a možná díky tomu, dosahuje určitého naplnění svého bytí, jelikož neusiluje o

nedosažitelné. Úkolem společnosti je udržovat jedince ve stavu, ve kterém mu podsouvá potřeby a zároveň mu sama nabízí prostředky k jejich uspokojení. V případě nutnosti má podle Durkheima mít právo používat i sílu (nátlak)⁶ k udržení si podřízenosti jedince. Ve chvíli, kdy společnost přestane naplňovat svou regulační funkci, dochází ke krizi – jako například v starověkém Řecku a Římu. Společnost má úlohu jakési sociální brzdy (Durkheim, 1897: 278-279). Společenská krize znamená přeměnu společnosti, během které dochází ve společnosti k rychlé změně hodnot, v důsledku čehož přestávají tyto regulační nástroje dočasně plnit svou funkci, což může vést ke vzniku sebevražedného chování. „*Vždy když se společnost zásadně proměňuje, (...) ruku v ruce s tím se má i člověk větší tendenci k páchání sebevraždy*“ (Durkheim, 1897: 271). Durkheim uvádí, že se nemusí nutně jednat jen o změny k horšímu, takovou krizi může vyvolat jak recese, tak i rychlé zbohatnutí, přičemž oboje vede jedince ke stavu ke stavu ne-řízenosti neboli anomie (Durkheim, 1897: 280).

V souvislosti s teorií týkající se naplňování potřeb je pozoruhodné Durkheimovo zjištění, že ekonomický nedostatek, který bývá považován za faktory zvyšující sebevražednost, nemá významný vliv na růst počtu sebevražd, a naopak má spíše efekt opačný: „*Dokonce lze říci, že chudoba chrání*“ (Durkheim, 1897: 269). Chudoba je jednou z brzd, která omezuje vášně jedince. „*At' uděláme cokoliv, vášně do určité míry podléhají zdrojům*“ (Durkheim, 1897: 282), čím méně člověk má, tím méně si může dovolit, a tím méně může ztratit. Stejně tak i neschopnost nebo průměrnost, kdyby byly všeobecné, měly by podle Durkheima podobný umírňující účinek na výskyt sebevraždy. Naopak bohatství nám podle něj dává pocit moci, jenže čím méně omezení si připadáme, tím nesnesitelnější nám každé omezení připadá (Durkheim, 1897: 282). „*Není náhodou, že tolik náboženství mezi hlavní hodnoty řadí laskavost a morální aspekt chudoby. To jsou totiž ty nejlepší způsoby, jak naučit jedince dosáhnout uspokojení*“ (Durkheim, 1897: 282). Jedinec je prostřednictvím náboženské nauky a ekonomického postavení veden, aby akceptoval své místo ve společnosti a

---

⁶ Jehož cílem je regulace vášní jedince, ne omezování jeho svobody.

neupřednostňoval své individuální uspokojení. Bohatství může, podle Durkheima podněcovat ducha vzdoru v důsledku čehož, se bohatá snáze dostává do rozporu s morálkou (Durkheim, 1897: 282).

Dalším faktorem, kterým se Durkheim zabývá je to, co bychom dnešní terminologií označili slovem kapitalismus – nárůst majetku a proměny společnosti v souvislosti s rozvojem průmyslu. Tento technologický pokrok nejenže proměňuje lidské vnímání světa, ale dochází i k proměně společnosti, která přestává být skupinou organizovanou na základě božího plánu, v důsledku čehož dochází k rozvolňování sociálních struktur. Spolu s těmi změnami dochází k úpadku náboženství, které přestává plnit svou regulativní funkci (Durkheim, 1897: 288). Následkem toho ve společnosti stav anomie a dochází k nárůstu sebevraždnosti (Durkheim, 1897: 283). Toto konstatování o negativním vlivu společenských změn (v důsledku průmyslového rozvoje) doplňuje zjištěním, že u populace zaměstnané v průmyslovém odvětví dochází častěji k sebevraždě než u populace pracující v jiných odvětvích (Durkheim, 1897: 286). Příčinou je podle něj to, že *„přirozenou stránkou člověka je neustále usilovat o dosažení nedosažitelného cíle v důsledku čehož je jeho život neustále nespokojený“* (Durkheim, 1897: 287). Toto ovšem platí pro člověka nehledě na to, v jaké oblasti pracuje. Jak s tím tedy souvisí průmysl? Durkheim vysvětluje, že v tradičních odvětvích disponuje společnost větší regulativní mocí, přičemž v případě průmyslu se tato moc společnosti nejvíce vytrácí a dochází ke vzniku anomie (Durkheim, 1897: 287-288).

Kromě příkladu ekonomické krize a společenské krize vyvolané pokrokem průmyslu, upozorňuje Durkheim na další problém a tím je krize rodiny projevující se rostoucí rozvodovostí. Podobně jako ostatní krize má podle Durkheima i krize rodiny za následek vznik anomického stavu a nárůst sebevraždnosti (Durkheim, 1897: 290). Krize rodiny projevující se nebo vznikající v souvislosti s rostoucí rozvodovostí je příčinou růstu sebevraždnosti ve společnosti i podle jiných autorů. Zásadním problémem podle Durkheima je rozpad rodiny, která ztrácí svou ochrannou funkci (Durkheim, 1897: 433). Ve svých úvahách Durkheim dokonce zvažuje, že zlepšení by

mohl přinést zákaz rozvodů (Durkheim, 1897: 442). Na první pohled se nabízí srovnání rozvodovosti na začátku dvacátého století se současnou dobou a zjistíme, že došlo k deseti, místy až pět seti násobnému nárůstu rozvodovosti⁷ přičemž nedošlo k tak výraznému zvýšení sebevraždnosti. Je ovšem nutné zohlednit fakt, že ačkoliv je dnes rozvod jevem, který se týká poloviny manželství; v dřívějších dobách se jednalo o jev vzácný, který pro rozvedené jedince znamenal negativní důsledky a společenskou stigmatizaci.

Altruistická sebevražda se ve společnosti postupně vytrácí, zatímco egoistická a anomická jsou stále častější. Z hlediska prevence sebevraždy je podle Durkheima dobré, pokud si je člověk vědom vlastního cíle nebo účelu, k čemuž mu dopomáhá společnost, ale jen do té míry, nakolik je schopná omezovat jeho potřeby. Možnou alternativou, poskytující cíl a útěchu by mohlo být náboženství, které ale Durkheim odmítá, jelikož „ochlazuje naše nejvěcnější city,“ a to, nakolik má přínos z hlediska snižování sebevraždnosti je závislé na tom, nakolik omezuje svobodu myšlení (Durkheim, 1897: 426-430). „*Jestliže tolik spisovatelů spatřilo v náboženství jedinečný lék, je tomu jen proto, že se mýlili v tom, odkud pochází jeho moc,*“ a provokativně dodává, že mýlit se je přeci podstatou náboženství (Durkheim, 1897: 431).

1.3 Shrnutí

Durkheim si pokládá otázku, jaké jsou nejčastější okolnosti vedoucí k sebevraždě a dochází k paradoxnímu závěru: jeden páchá sebevraždu kvůli chudobě, druhý kvůli blahobytu, voják v armádě páchá sebevraždu, když je odsouzen za čin, který nespáchal, zatímco kriminálník má radost, když jeho čin zůstane nepotrestán. Závěr podle Durkheima je takový, že okolností doprovázejících sebevraždu je nekonečně mnoho a

---

⁷ Pro přehled lze zmínit, že rozvodovost, o které Durkheim hovoří se v pohybovala kolem 0,1-3 %.

V dnešní době je hranice rozvodovosti v ČR na úrovni 40-50 % více na ČSÚ [online] [cit. 6.4.2020].

Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45964328/1300691703.pdf/ce3cde52-76e0-45ed-8d54-03eb481d2af8?version=1.1>

nelze určit jednu příčinu, která by ovlivňovala sebevražednost napříč společnostmi. „*Jsou tací, kteří odolávají navzdory hrůzné nepřízni osudu, zatímco jsou i tací, kteří se zabijí i při malém problému*“ (Durkheim, 1897: 334). Studium fyzikálního (rasového, teplotního, klimatického ani jiného podobného) kritéria neposkytlo dostatečné závěry, které by potvrzovaly vliv některé z těchto okolností na celou společnost. Jediný faktor, který má zásadní vliv, je sama společnost (Durkheim, 1897: 335)

Durkheim dále upozorňuje na zajímavý fakt, kterého si povšiml při studiu statistik. Je možné, že je sebevražednost dědičná? Nezamýšlí se nad dědičností z hlediska genetiky, ale z hlediska reprodukce vzoru chování ve společnosti. Jak je možné, že z roku na rok počet sebevražd, a dokonce i způsob jejího provedení zůstává pro danou oblast konstantní a mění se jen nepatrně? Jedním z možných důvodů by mohla být konstantnost fyzikálních podmínek, u kterých se mu ale nepodařilo vysledovat příčinnou souvislost. Z tohoto důvodu opět zamítá toto vysvětlení a uvádí, že jedinou silou, která se nachází mimo člověka a na člověka působí, je společnost (Durkheim, 1897: 346-349). Tím, jak si je sám dobře vědom, se dostává k otázce, která je zásadní, neboť určuje správnou metodu výzkumu. *Co bylo dřív, jedinec nebo společnost?* Je společnost sumou jedinců, kteří ji konstituují, a pokud ano, pak je potřeba zaměřit se na jedince a zkoumat jeho psychický stav. Pokud je to společnost, která prostupuje jedincem, poté je potřeba zabývat se podrobněji společností jako celkem. Z hlediska pozitivistického přístupu je potřeba si na tuto otázku odpovědět a na základě odpovědi zvolit správnou *metodu* zkoumání. Durkheim odpovídá „*pokud by opravdu stačilo otevřít oči, abychom mohli pozorovat a hned spatřit zákony společnosti, sociologie by byla zbytečná a navíc triviální*“ (Durkheim, 1897: 351). Podle Durkheima je společnost tvořena nejen materiální stránkou – jedinci; ale má i své vědomí, které se materializuje jako mentální projevy těchto jedinců – například jako soubor prvků projevující se převahou určitého architektonického stylu v dané době (Durkheim, 1897: 352-355) nebo jako způsob, který k ukončení života volí většina sebevrahů (oběšením, otravou, upálením se). Není tomu tak, že bychom byli otroci jakéhosi abstraktního společenského vlivu, ale podle Durkheima na jedince působí dvě

protichůdné síly – síla přírodní (pudy, vášně, potřeby) a síla společenská (Durkheim, 1897: 360). Zároveň zde upozorňuje na úskalí, že příčinou vzniku individuální okolnosti, která vede k sebevraždě, může být i společnost – jinak řečeno, pokud někdo propadne alkoholu, může se tak stát v důsledku jeho individuálních predispozic a nebo v důsledku chování druhých lidí (Durkheim, 1897: 366).

V závěru svého díla se zabývá další zásadní otázkou – je sebevražda ne-normální, negativní, jde o jednání, které by se společnost měla snažit vymýtit? Na to odpovídá v zásadě nesouhlasně. Stejně jako smutek je normální stav člověka či dokonce celé společnosti a ani ten není potřeba potlačit, neboť smějící se společnosti jsou jen ty, které jsou v morální nevázanosti a úpadku (Durkheim, 1897: 419). „Z hlediska sociologického je sebevražednost při určité frekvenci výskytu normálním projevem jedinců“ (Durkheim, 1897: 420), úlohou sociologie je sledovat enormně zvyšující se četnost sebevraždy v devatenáctém století a to, jestli se tato sebevražednost nezačíná stávat celospolečensky patologickým chováním. „Je tedy zlo neléčitelné?“ ptá se Durkheim a odpovídá si, že není žádná společnost, která by měla opravdový lék na sebevražednost (Durkheim, 1897: 434). „Neklid, kterým trpíme nevzniká v důsledku rostoucího utrpení a jeho příčinou není ani ekonomická chudoba, naopak je projevem chudoby morální“ (Durkheim, 1897: 445).

2 Tomáš Garrigue Masaryk

Podobně jako Durkheim i Masaryk se zabýval tématem sebevraždy a přičemž i on svou práci zakládá na analýze statistických dat. V roce 1881, tedy o šestnáct let dříve než Durkheim, vydal soubor textů o sebevraždě pod názvem *Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung des modernen Civilisation*. Ačkoliv Durkheimova práce byla vydána až několik let po práci Masarykově, v akademickém měřítku je považována za významnější. Jedním z důvodů většího uznání Durkheimovy práce je patrně to, že Masarykovo dílo je natolik prochnuto náboženstvím, že se místy zcela odklání od vědeckého základu a zůstává otázkou, nakolik se Masaryk vyjadřuje jako sociolog a

nakolik jako náboženský moralista. V českém jazyce byl tento text představen poprvé v roce 1904.

V úvodu své práce se Masaryk zamýšlí nad tím, co je to sebevražda a jaký je vztah života a smrti. Smrt považuje za přirozený výsledek delšího procesu, který začíná už narozením a možná ještě dříve. Žití a umírání, vznikání a zanikání, jsou pro něj stavy téhož procesu (Masaryk 1998: 15). Masaryk si všímá, že slovní spojení „přirozená smrt“ obsahuje odkaz na to, že umřít je přirozené, přičemž má na mysli smrt následkem stáří. Opakem přirozené smrti je smrt nepřirozená, zde uvádí například smrt ve válce, v souboji, zavražděním, interrupcí, nešťastnou náhodou (Masaryk 1998: 15).

Sebevražda podle Masaryka spadá do kategorie nepřirozeného úmrtí a dělí ji na dva typy. V širším smyslu sebevraždou rozumí takové jednání, které vede k sebezabití (ukončení života jedince). V užším smyslu ji rozumí jednání s vědomým úmyslem umřít, ačkoliv nemusí vést k úmrtí konatele (Masaryk 1998: 16). Tato na první pohled zbytečná úvaha o definici slova ‚sebevražda‘ má pro jeho práci velký význam, jelikož její porozumění přímo vymezuje vstupní data, ze kterých v práci dále vychází. Sebezabitím by mohlo být chápáno například zanedbání hygieny, odpočinku po nemoci nebo vlastní nevědomost či neopatrnost. Sebevraždu by bylo možné chápat jako zvláštní případ volního sebezabití.

2.1 Příčiny sebevraždy

Masaryk, jak už podtitul jeho díla napovídá, vnímá sebevraždu jako společenský hromadný jev, přičemž dodává, že jako každý ze společenských vlivů se i sebevražda zakládá na vícero příčinách, které člověka ovlivňují. Tyto příčiny dělí do několika kategorií a podkategorií: a) působení přírody, b) působení fyzické a duševní lidské organizace (fyzické poměry tělesné organizace, společenské poměry, poměry politické, poměry hospodářské, poměry duševní vzdělanosti – rozumová, mravní, náboženská výchova) (Masaryk 1998: 19). „*Rozumí se však samo sebou, že různé společenské zjevy nemohou býti vysvětleny pouze působením přírody; naopak musí býti k výkladu přibrány hlavně ostatní poměry, v nichž člověk žije; to vyplývá samo z psychologické*

povahy těchto zjevů a teprve v poslední řadě chápeme se též vlivů přírody: sociologie se nedá nijak sestojit z přírodovědy nebo zeměpisu“ (Masaryk 1998: 20).

2.1.1 Kosmické faktory

Stejně jako Durkheim i Masaryk se zabývá vlivem přírodních sil na výskyt sebevraždy. Na úvod se zaměřuje na sebevražednost v jednotlivých měsících v roce a zjišťuje, že k sebevraždě dochází nejčastěji v dubnu, květnu, červnu, srpnu a listopadu. Při bližším zkoumání statistik zjišťuje, že sebevražednost v jednotlivých měsících se liší stát od státu a na základě těchto regionálních odlišností usuzuje, že neexistuje žádný vztah mezi kalendářním měsícem a rostoucí nebo klesající sebevražedností (Masaryk 1998: 20-21). Přesto Masaryk svůj záměr po vypátrání příčiny nejvyššího výskytu sebevraždy v letních měsících neopouští a pokračuje analýzou vlivu teplot v těchto měsících. Na základě studií dalších autorů (Fodérého, Duglase a Boudina) zmiňuje, že důvodem vyšší sebevražednosti v létě mohou být větší výkyvy teplot, což vyvozuje mimo jiné i na základě Boudinovy studie a uvádí, že se „negři“ v Americe dopouští dvojnásobného počtu sebevražd než „bílí“, a to následkem pro ně neobvyklého podnebí (Masaryk 1998: 23).⁸ Tento a další příklady podle něj „ověřují dokonale naše vysvětlení:

---

⁸ Na tomto místě je třeba upozornit na jeden historický fakt, který Masaryk nezohledňuje a tím je sociální postavení Afroameričanů ve společnosti. V USA docházelo postupně od 50. a 60 let k legislativním změnám, které omezovaly nebo zakazovaly rasovou segregaci. K podřadnému zacházení s Afroameričany nebylo výsadou Spojených států amerických, ale i v Evropě docházelo k projevům rasismu. Jako příklad lze uvést lidské zoo, ve kterých byli černoši plnili roli atrakce, na kterou se chodili nečernošští návštěvníci dívat (Časopis Reflex. *Evropská ostuda* [online] [cit. 20.1.2020]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/fotogalerie/88002/evropska-ostuda-lidske-zoo-kde-byli-cernosi-a-indiani-chovani-v-klecich-jako-divoka-zver.html>). O tom, že rasismus v *civilizované* společnosti dnešní doby existuje i navzdory všem legislativním předpisům, které jej zakazují se můžeme přesvědčit. Když v roce 2017 otiskl obchodní řetězec Lidl reklamu, ve které figuroval černošský model, na jejich facebookovou stránku přišly takovéto zprávy: „Proč máte na reklamním letáku černocho? Víte, že tím štvete hodně lidí, kteří ty darmožrouty a parazity nemůžou ani cítit a bojí se jich?“ zní jeden vzkaz. Další: „Jste v Čechách, nebo v Africe? Proč máte na letáku černocho? Běžte s multi-kulti do p...e!“ A třetí, není ostatně příliš těžké je dohledat: „Proč se ve vašich letáčích pro naši Českou republiku neustále objevují modelové negroidního typu? Děkuji za vysvětlující odpověď.“ (více <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/lidl->

neobvyklé letní horko disponuje, anebo popřípadě rozhoduje; a právě při sebevraždě je působení roční doby tím jistější, poněvadž se ji dopouštějí osoby tělesně a duševně více nebo méně chorobné a přírodní síly působí na nemocné a chorobné lidi více a rozhodněji než na zdravé“ (Masaryk 1998: 22-23). Jedná se tedy o nepřímou příčinu, která má statistický vliv až v kombinaci s dalším faktorem. Při studiu vlivu počasí se nezabývá jen vlivem teploty, ale zkoumá i další faktory jako je vlhkost, větrnost, vliv denní doby (den × noc). Při snaze o vysvětlení jednotlivých statistických dat se odklání od pozitivistických zásad a pod vlivem mysticismu zdůvodňuje například, že „Noc má do sebe cosi konejšivého, životadárného a udržujícího, v noci se také rodí nejvíc lidí, nejméně jich umírá. Jasný den rozněcuje a rozčiluje, kdežto noční tempo uvádí rozum a mysl v klid a spánek. V noci se rozvažuje o zamýšleném činu, který proveden bývá teprve ve dne, kdy provádíme obyčejně všechno své jednání“ (Masaryk 1998: 24). Studium přírodních faktorů uzavírá konstatováním, že přestože lze o kosmických vlivech na vývoj sebevraždnosti říci jen málo, jen velmi obtížně lze jejich vliv oddělit od ostatních vlivů, a že „Vcelku učiníme nejlépe, všimneme-li si zvláště bližších příčin a nebudeme-li dbáti vzdálenějších a nejvzdálenějších (...)“ (Masaryk 1998: 25).

V další kapitole svého díla se Masaryk zabývá vlivem (duševního a) fyzického zdraví na výskyt sebevraždnosti. Svůj poměrně kritický postroj vyjadřuje výrokem, že pokrok lékařství udržuje při životě lidi chorobné a slabé, v důsledku čehož lidstvo upadá, zeslabuje se, tělesná utrpení se pociťují silněji, dochází k množení nemocí nervové soustavy a chudokrevnosti (Masaryk 1998: 25). Masaryk ve své práci opakovaně prezentuje názory, které nikterak nedokládá, a o jejichž relevance je proto možné pochybovat. Uvádí například, že tělesné choroby disponují a determinují k sebevraždě, že bolest vnímají tito jedinci jako zlo, kterého se snaží zbavit, že chudý a bídný snáze onemocní než bohatý a zámožný, anebo že sebevraždnost nevznikne u normálního člověka (Masaryk 1998: 24-5). Už v několika tvrzeních se vynořuje tolik

---

[reklamni-letak-cernoch-rasiste-facebook.A170104_102151_domaci_jw](#)) Na základě uvedených informací je možné se domnívat, že faktorem, který způsobuje vyšší sebevraždnost Afroameričanů nebude ve skutečnosti kolísavost teplot.

otázek, například jestli Camusovský citát – že v dějinách filosofie je nejzásadnější otázka sebevraždy – znamená, že dějiny filosofie jsou dějinami nenormálních lidí, nebo jestli byli nenormální jen ti filosofové, kteří se otázkou smyslu života, potažmo sebevraždy, zabývali.

2.1.2 Společenské poměry

Poté, co se Masarykovi nepovedlo nalézt přímou souvislost mezi kosmickými vlivy nebo fyzickým stavem člověka a sebevraždou, dochází k závěru, že je potřeba zaměřit se na zbylé vlivy. Do této kategorie spadá přímý i nepřímý vliv společnosti na člověka, obdobně jako je tomu i v koncepci Durkheima. Konkrétně se zabývá vlivem hustoty obyvatelstva, věkem, rozvodovostí, vlivem života ve městě a na venkově. Ovšem i v této části se opakuje Masarykův sklon prezentovat nepodložené domněnky zcela suverénním způsobem. Například uvádí, že nemanželské spolužití může velmi snadno podmiňovat sebevraždou, protože je projevem sexuální nemírnosti, neurovaných hospodářských a společenských poměrů a je také je známkou hrubosti a nemravnosti (Masaryk 1998: 40).

Z celého Masarykova díla je cítit silná kritika rodící se vědecko-kapitalistické společnosti, která v důsledku rychlého rozvoje vědy opouští tradiční kohezní prvky, čímž rozumí zejména pokles významu náboženství. Jak jsem v úvodu naznačil, Masaryk na více místech působí jako náboženský moralista a vše co je v rozporu s Biblií hodnotí kriticky: *„Dá se myslit, že se nemanželsky zrození dopouštějí sebevraždy častěji než manželsky zrození, protože nemanželské děti jsou v každém ohledu zanedbanější: hned v matčině těle a ještě více po narození chybí jim nutná fyzická péče a o opravdovém mravním a rozumovém vychování může být řeč v docela málo případech; proto asi tito nešťastní paraziti,“* Masaryk dodává, že tito „nešťastní paraziti“ ve „společnosti vykazují poměrně značnou zločinnost a značné množství sebevražd a také k duševním nemocem jsou ve značné míře náchylní“ (Masaryk 1998: 39). Lze se domnívat, že vzhledem k velmi prekarizovanému společenskému postavení neprovdaných těhotných žen, které byly s největší pravděpodobností hmotně nezajištěné, nemá

Masaryk potřebu tyto argumenty rozvádět, ačkoliv v dnešní době znějí poměrně kontroverzně.

Po tomto konstatování, týkající se vlivu nemanželského soužití na děti, pokračuje Masaryk pokusem o vysvětlení vyšší sebevraždnosti v městském prostředí. Město podle něj samo sebevraždnost rozmnožuje, ale neplodí. (Masaryk 1998: 43-45). Co jsou tedy tyto faktory rozmnožující sebevraždnost? V souvislosti s tímto problémem, si všímá, že pro vykonávání mnoha městských profesí⁹ je potřeba vyššího vzdělání, a tudíž že patrně existuje vztah mezi sebevraždností a vzdělaností. Stejně jako život ve městě, ani vzdělání není samo o sobě příčinou růstu sebevraždnosti, ale vede člověka ke zjemnění a *„utváří jeho život bohatěji a různotvárněji, přivádí ho v nové a těžké okolnosti, a tím právě ho staví před otázku bytí či nebytí spíše než člověka méně vzdělaného, který následkem svého omezenějšího obzoru duševního miluje život pro svoji prostotu a skromnost a kterému otázky bytí a nebytí ani na mysl nepřijde“* (Masaryk 1998: 64).

2.1.3 Vliv vzdělanosti

Nebezpečí související se vzdělaností spočívá v tom, že tzv. polovzdělání (Masaryk ho definuje jako střed mezi vzděláním universitního profesora a nejprostšího venkovana) vede k disharmonii rozumu (Masaryk 1998: 64-66). Co se obsahu vzdělání týká, tak kritizuje především vzdělání nepraktické: *„Lidé vědí mnoho, velmi mnoho, ale jejich vědění nemá na jejich život daleko toho vlivu, jaký by mít mělo, a v tom je veliká chyba: učíme se příliš mnoho pro školu a neučíme se dosti pro život. Z toho vyplývá, že polovzdělanost disponuje k sebevraždnosti, přičemž zatím nepřihlížíme k tomu, že se nyní rozumového vzdělání nabývá na účet vzdělání mravního“* (Masaryk 1998: 65). Následně zdůrazňuje přímou úměru mezi vyšší vzdělaností obyvatelstva městského před venkovským, mužským nad ženským, a co se církevního vyznání týká, tak mezi nejvzdělanější řadí protestanty (Masaryk 1998: 68).

---

⁹ např. advokáti, úředníci

Není to vzdělání samo o sobě, které by způsobovalo sebevražednost, ale příčinou je nemravný život, kteří vedou polovzdělání jedinci, jenž se odklonili od náboženství. Sebevražda představuje zakončení „*dlouhého řetězu poblouzení a mravních chyb,*“ (Masaryk 1998: 72) a podle Masaryka je tedy potřeba uznat, že kromě řídkých výjimek jsou všichni sebevrazi nemravní. Odklon od náboženství má za následek pocit beznaděje a zoufalství, které vede tyto osoby k rezignaci, poklesu mravů a v důsledku toho až k sebevraždě. Samo nemravné jednání či pokleslost mravů může mít podle Masaryka vícero podob: a) afekt, kdy jedinec jedná jako dítě, aniž by svůj čin zvážil, b) omrzelost života – tento stav vzniká u asketů a zhýralců, c) závislost na lihových nápojích, d) pohlavní nemravnost, e) sebevražda po vraždě, f) demonstrativní sebevražda za účelem zisku (slávy nebo materiálního) (Masaryk 1998: 73-74). „*Zbývá ještě jenom mravní vzdělání sebevrahů srovnat s jejich vzděláním rozumovým a oboje pojmut jakožto jednotný celek. Víme, že sebevražednost je způsobována polovzděláním (...). Vzdělaná moderní společnost je unavená životem; tato její únava vyplývá však z jejího nedostatečného rozumového i mravního vzdělání (...)*“ (Masaryk 1998: 76). Problémem je tedy disharmonie a polovičatost vzdělání, jež člověku dávají nesprávné měřítko pozemského štěstí a povzbuzují v něm víru v pokrok. (Masaryk 1998: 76). „*Co se pak vzdělání týče, víme, že právě vyšší vzdělání je příznivé vývoji sebevražednosti; a pak je jisto, že za našich dnů právě vzdělání nejsou církevními, a ještě méně nábožnými*“ (Masaryk 1998: 78). Sebevražda znamená pro křesťanskou církev popření Boha, a proto se Masaryk snaží vyčlenit skupinu sebevrahů do zvláštní kategorie nenormálních nebo mentálně nemocných lidí (Masaryk 1998: 28-29). „*Mravnost člověka, jeho veškeré jednání a snažení nabývá v náboženství onoho zvláštního posvěcení, jež vtiskuje člověku znak božského (...); odejmi člověku cit náboženský a učiníš z něho bytost, již budeš moci ctít a stejně se jí obdivovat, ale z celého srdce s ní už nebudeš moci být spokojen*“ (Masaryk 1998: 77). Podle Masaryka jsou to jen monoteistická náboženství, jež dodávají člověku útěchu a víru v nesmrtelnost, posilují jeho lásku k lidstvu a poutají ho nejen k nebi, ale i zemi a životu (Masaryk 1998: 77).

Jak Masaryk, tak i Durkheim si všimají vztahu mezi vzděláním a sebevraždami. Podle Durkheima vyšší vzdělání snižuje závislost jedince na společnosti, v důsledku čehož společnost přestává mít schopnost omezovat potřeby jedince a ten se může uchýlit k (egoistické) sebevraždě. Přesto však podle Durkheima vzdělání není příčinou sebevraždění a nezpůsobuje odklon od náboženství (Durkheim, 1897: 171). V koncepci Masaryka je tomu naopak: polovičaté vzdělání je příčinou nenábožnosti a nenábožnost je jednou z příčin sebevraždění. Podle Masaryka, náboženství a církevní život vedou člověka k lásce, duchovní pravdě, dobru a krásě. Jakmile začne ubývat náboženství nebo církevní moci, začne ubývat také útěchy, kterou ničím jiným nelze dosáhnout, zejména ne klamavou vírou v pokrok (Masaryk 1998: 77). Jedna z hlavních tezí Masarykova díla, kterou mnohokrát zopakuje, zní takto: „*Ve skutečnosti se jeví moderní polovičatost a bezzásadnost jakožto nenábožnost, a tak docházíme konečně k závěru, že vlastní příčinou moderní sebevraždění je nenábožnost doby*“ (Masaryk 1998: 78).

2.1.4 Sebevražda a psychóza

Co se týká vztahu duševních nemocí a sebevraždění naráží Masaryk na podobné problémy jako Durkheim, totiž jestli je sebevražda projevem *pomatenosti smyslů* nebo zdali je tato pomatenost důsledkem externího vlivu, jehož následkem páchá jedinec sebevraždu. Kromě toho dochází k závěru, že „*[j]e neobyčejně těžké stanovit ostrou hranici mezi normálním a nenormálním duševním životem,*“ (Masaryk 1998: 87) a mimo jiné, že i samotný význam slova „normální“ nebo „průměrný“ jedinec je velmi obtížně definovatelný.

Masaryk se ve své práci podrobně zabývá tím, jaké vnější faktory mají vliv na vznik psychózy. Při své studii dochází k závěru, že příčina vzniku psychózy musí být obsažena v celém společenském životě a životním stylu. Na srovnání evropské, arabské a indiánské mentality ukazuje, že je to právě evropské myšlení v proměnlivost a změnitelnost (tedy v pokrok) života, které volá jedince k jednání a odpovědnosti za vlastní život. „*Co vyplňuje naše myšlenky? Plány, novoty, reformy. Po čem toužíme, my evropští lidé? Po pohybu, vzrušení. Co pocítujeme? Dráždění, iluze, klamy. (...) Je-li*

vzrušení lidu živeno myšlenkami na osvobození, rozpoutávají se všechny vášně; doufající člověk zakouší zklamání; rodina je v tom, co je jí nejdražšího, ve svých nejkrásnějších citech porušena. Vznikají bouře, králové se řítí z trůnů, tisíce lidí je spolu uchvacováno, tisíce existencí ničeno“ (Masaryk 1998: 96-97). Masaryk tedy podobně jako Durkheim vidí jako jeden ze zdrojů sebevraždy (vzniku psychózy) nenaplněnost neregulovaných tužeb.

Lidé, kteří se odklonili od náboženství (které bylo vytlačeno polovzděláním), se také odklonili od regulací náboženství a církve, což má za následek neustálou snahu o nalezení *něčeho nového*. Tento stav potřeby nové stimulace ústí ve vznik psychózy (Masaryk 1998: 100-101). Psychóza i sebevražda vznikají ze stejných příčin a podle Masaryka je velmi obtížné určit, jestli je sebevražda důsledkem psychózy nebo jejím počátečním projevem. V čem má naopak Masaryk jasno je to, že většina sebevražd bývá vykonána v náladě na hranici abnormálního duševního života a jen velmi zřídka dochází k sebevraždě za úplně čistého vědomí. Na základě vztahu psychózy a sebevraždy dochází k závěru, že sebevražda je projevem moderní nemoci, která má svůj původ v deregulaci společnosti v důsledku trvalého vzrušení a nervozity pramenící z negativního vlivu moderní vzdělanosti (Masaryk 1998: 102).

Aby dokázal svá tvrzení o negativním vlivu moderní *evropské* společnosti, porovnává sebevraždy Evropanů s kmeny *divochů*. Divoch (myšleno např. příslušník černošského kmene z vnitřní Afriky, který ještě nepřišel do kontaktu s Evropany) vnímá, podle Masaryka, svět jako dítě: „(...) *jsa nehotový a prostý všeho vyššího snažení, líný a bezstarostný, myslí jen na okamžitý hmotný prožitek; jeho světobzor je, jak jen možná, nejjednodušší: úplně ztracen ve smyslovém nazírání, nepřemýšlel ještě o životě a jeho hodnotě, je se vším spokojen, a proto se u něho nijak nemůže vyvinout chorobná sebevraždy. Divocha zajímá pouze vnější svět; jeho*

nitro je mu stále ještě skryto¹⁰, žije jen smysly: vidí, slyší atd. Tato objektivita divochů (a dětí) vysvětluje nám právě, proč se nedopouštějí sebevraždy. Aby si přál smrti, musí člověk znát své nitro“ (Masaryk 1998: 124). Poznání divocha je podle Masaryka praktické povahy, jeho existence je objektivní a vše, co mu život postaví do cesty, přijímá bez otázek vše, Divoch nemá náboženství, ale ani jej nepotřebuje, protože ještě nezačal přemýšlet o ceně života. Žije v naivitě a sleposti ode dne ke dni, je tedy podobný zvířeti, které se řídí pudy (Masaryk 1998: 127). Naproti tomu polo-vzdělaný člověk vztahuje vše sám k sobě, zabývá se otázkou hodnot i samotného smyslu života, přičemž se může velice snadno stát, že dospěje k názoru, že život je bezcenný, a právě zde nastupuje nezbytná role náboženství, jakožto komplementární součásti vzdělání jedince. Bez této složky nastává disharmonický stav polovzdělání, který může ústit v sebevraždu. (Masaryk 1998: 124-125).

2.1.5 Vztah náboženství a filosofie

Jak konkrétně se projevuje polovzdělanost ve společnosti? Aby odpověděl na tuto otázku, obrací se k dějinám evropského myšlení a zdůrazňuje, že antická filosofie se z počátku zabývala otázkami přírodními a až poté Sokrates snesl filosofii z *nebe na zem*. V období Platona se začal projevovat úpadek společnosti, který se Platon pokusil vyřešit nahrazením náboženství filosofií. Filosofie podle Masaryka ale nedokáže učinit lid šťastným. „*Rozumové vzdělání nemohlo lid zachránit,*“ (Masaryk 1998: 128) a místo sjednocení společnosti, se společnost ještě víc fragmentovala, což vedlo k mravní nevázanosti, skepsi, růstu sebevražednosti a následnému rozpadu Řecké civilizace (Masaryk 1998: 134).

Tento proces rozkladu pokračoval i v období Římském a byl ukončen až *vznikem* monoteistického náboženství, které valorizovalo život jako hodnotu samo o sobě, jelikož život má božský původ. (Masaryk 1998: 132). Masaryk označuje křesťanství,

---

¹⁰ Podobně jako na jiných místech ani zde Masaryk neuvádí na základě čeho se domnívá, že divoch nepozná své nitro a nepřemýšlel o hodnotě svého života. Z toto stylu argumentace je patrný silný vliv evropocentrismu.

evangelium a Ježíše za ty, kteří pohanskému člověku dali odpověď na otázky smyslu života: „*Evangelium učilo milovat život a ne smrt,*“ (Masaryk 1998: 134).

Jak jsem v úvodu kapitoly o Masarykovi uvedl, sebevraždou v širším smyslu rozumí „*takové jednání, které vede k sebezabití*“ a lze spekulovat, nakolik této definici odpovídá i jednání Ježíše, jenž se dobrovolně vystavil hrozbě smrti. Masaryk v adoraci křesťanství pokračuje a tvrdí, že křesťanství přineslo záchranu středověkému pohanskému obyvatelstvu, přičemž nezvažuje, že náboženské spory byly důvodem (nebo přinejmenším záminkou) mnoha válečných konfliktů (křížové výpravy, husitské války, 30letá válka, 100letá válka...) (Masaryk 1998: 134). Hlavní zásluhu podle něj měla římskokatolická církev. Protestantské církve vedou člověka k většímu individualismu, v důsledku čehož se u nich vyskytuje větší tendence k sebevražednému jednání. Nižší sebevražednost u církve pravoslavné vysvětluje tím, že pravoslavní jsou duševně zotročení němou pravoslavnou církví, která je udržuje ve stavu podobném spánku, během něhož se rozplývají v náboženských citech (Masaryk 1998: 135-136).

Postupem času došlo ke vzniku vědy, která nyní ve společnosti převládá. „*Ale věda může uspokojit jenom hlavu, nestačí pro život a pro smrt; proto uspokojuje jenom z polovice, nedává mravní opory, nedovede vést masy. Rozum ponecháváme vědě, cit pak náboženství a církve, v něž už nevěříme a kterým už nedůvěřujeme (...). Tak je potom moderní společnost vedena dvěma duchovními mocemi, vědou a náboženstvím; protože však tyto moci spolu zápasí, je vedení obou nedostatečné a zhoubné*“ (Masaryk 1998: 139). Výsledkem zápasu mezi náboženstvím a vědou je rozumový a mravní chaos, který podněcuje společenský pesimismus, duchovní anarchii a tím pádem i sebevražednost. (Masaryk 1998: 139). Náboženství, jež je schopné zodpovědět otázky etické a ontologické, je nahrazováno pozitivním poznáním, které tyto odpovědi lidu neposkytuje, a právě v tom spočívá jeho polovičitost, kterážto je právě příčinou vzniku pesimismu a následně i propuknutí a rozvoje duševního onemocnění (Masaryk 1998: 140-1). „*Tak tedy se nám vysvětluje společenský zjev sebevraždy jakožto smutný následek šířící se bezbožnosti mas. Dnes jsou dvě veliké třídy lidí: věřící a nevěřící, křesťané a nekřesťané. Věřící mají mravní oporu, jsou šťastni, spokojeni a s životem*

usmířeni; z nevěřících jsou jenom málokteří, velmi málokteří opravdu šťastni a spokojeni, protože jenom málokteří nalézají v životě opory, již by bylo možno přibližně srovnat s pozitivním náboženstvím. Těmto málokterým stačí „mravní anarchie“; většina v rozumové a mravní anarchii hyne“ (Masaryk 1998: 141).

2.2 Shrnutí

V celém svém díle se Masaryk zabývá třemi základními tématy, která navzájem souvisí s růstem sebevražd: *„Moderní beznábožnost mas souvisí, jak jsme viděli, bezprostředně s rostoucím vzděláním, resp. polovzděláním, a je též v úzkém vztahu k nemravnosti. Musíme proto při odpovědi na naši otázku přihlížet k těmto třem stránkám jedné a téže věci“ (Masaryk 1998: 100).*

V závěru své knihy Masaryk shrnuje poznatky své studie, opět aniž by se odkazoval na konkrétní zdroje, které neuváděl příliš často ani v jednotlivých kapitolách: *Je sebevražda u městského obyvatelstva častější? Pak je to proto, že městské obyvatelstvo je vzdělanější a méně zbožné. Páchají ženy méně sebevražd než muži? Je to proto, že ženy jsou zbožnější a muži vykonávají více duševní práce, čímž se dostávají do rozporu, který bere radost ze života a učí milovat smrt. Dochází u vojska, zejména u vyšších hodností, častěji k sebevraždě? Pak je to opět proto, že tito výše postavení jedinci mají větší náklonnost pro rozumové vzdělání (Masaryk 1998: 145).* V podobném duchu pokračuje své ne vždy důsledné dokazování ještě 20 stran knihy a následně jej zakončuje konstatováním: *„U těch národů, kteří jsou beznábožní, je počet sebevražd velmi značný a u národů nábožných není sebevraždění, nebo aspoň v míře nepatrnější. Tato dokonalá shoda indukce statistiky sebevražd, již jsme podali v hlavě druhé, s výsledky sociologického šetření o nábožnosti a církevním duchu rozlišných národů není však nahodilá, nýbrž nutná, a vysvětluje se významem náboženství (a církve) pro celkový život národů“ (Masaryk 1998: 175).* Kromě těchto závěrů nabízí Masaryk i řešení. Tím má být vyléčení zla v podobě polovičatosti dodáním mravní opory lidem, která posílí jejich lásku ke společnosti a světu. Vědecký pokrok, umění ani jiné alternativní cesty nám toto vyléčení nemohou zprostředkovat, jediné řešení je zbožnost a náboženství (a zde je nejlepší možností katolická víra) (Masaryk 1998: 181).

3 Suicide and Agency

Dalším z materiálů, z nichž budu v této práci čerpat, je soubor textů, který vyšel v roce 2015 pod názvem *Suicide and Agency*. Jedná se o dílo více autorů, zabývajících se tématem sebevraždy a s ním souvisejícími jevy. Toto dílo má přibližně stoletý odstup od děl, s nimiž jsem doposud pracoval a přináší nový pohled na problematiku sebevraždy a místy též postřehy k některým z předcházejících textů. Na rozdíl od děl Durkheima a Masaryka se nejedná o práci sociologickou, nýbrž antropologickou, tedy hlavním zdrojem dat je zde tedy terénní výzkum. Dalším rozdílem, a to velmi podstatným, je fakt, že autoři se zaměřují na výzkum sebevraždy v mimozápadním chápání, aby tak ověřili a doplnili vědecké poznatky západní vědy (Brož, Münster 2015: 3). Hlavním bodem zájmu autorů jednotlivých textů není snaha o formulování další obecné teorie nebo definice sebevraždy, místo toho se pokoušejí o srovnání západního vědění s kulturním kontextem a porozuměním v jiných oblastech světa. Konkrétně se pak zaměřují na aspekty jako je svobodná vůle (*free will*), autorství (*authorship*), moc (*power*), osobnost (*personhood*) nebo odpovědnost (*responsibility*) (Brož, Münster 2015: 3). V úvodní kapitole této knihy, jejíž autoři jsou Daniel Münster a Luděk Brož, je zmíněno, že jednou z hlavních výzev pro antropologii je oprostít se od široce rozšířeného konceptu sebevraždy, který ji vnímá jako uvědomělý individuální projev patologického chování, jehož se většinou dopouští západní běloch střední třídy. Pro přezkoumání platnosti tohoto konceptu se proto Münster, Brož a kolektiv, zaměřují na studium neevropských případů sebepoškozování a sebevražd (Brož, Münster 2015: 3). Z výše uvedených důvodů je patrné že v další části budu zmiňovat případy, které se odehrávají ve zcela odlišném čase a kulturním prostředí.

Na úvod by bylo dobré si objasnit vztah mezi kulturní antropologií a sebevraždou. Kulturní antropologie se při svém studiu snaží o zobecnění kulturních forem (např. normy, struktura, vzory) analýzou opakujících se a trvalých společenských jevů v kontextu každodenního života, přičemž opomíjí jevy vzácné a náhodné. Z tohoto důvodu se podle autorů kulturní antropologie tématu sebevraždy vyhýbala. Ačkoliv

v určitých oblastech dochází k výskytu sebevraždy jen vzácně (nahodile)¹¹, není možné do této kategorie zařadit i fenomén sebevraždy a je potřeba se jí zabývat (Brož, Münster 2015: 4-5). Sebevražda navzdory své *vzácnosti* není vnímaná jako extravagantní pokus jedince o ukončení smrti, ale pro společnost představuje akt, který má určitou výpovědní hodnotu a často upozorňuje na jiné patologické jevy ve společnosti, jako jsou narušené společensko-ekonomické vztahy nebo nemravný život (Brož, Münster 2015: 5).

3.1 Suicidologie

Suicidologie, nebo také antropologie sebevraždy, jak název napovídá, je odborná disciplína, která se zabývá sebevraždou. Tato disciplína kombinuje poznatky psychologie a sociologie a jejím cílem je pochopení významu sebevraždy. (Brož, Münster 2015: 7-8). Antropologie sebevraždy se neomezuje jen na hledání důvodů, ale zabývá se například i tím, co ještě sebevražda je a co už ne, či tím, jak je sebevražda vnímána v běžném životě v určité společnosti. Při výzkumu využívá jak odborných poznatků, tak i názoru veřejnosti na sebevraždu, což umožňuje nahlédnout problém z nové perspektivy, která není ovlivněná západní vědou (Brož, Münster 2015: 9-10).

Na úvod je potřeba si v krátkosti popsat, jak k tomuto spojení dvou různých disciplín došlo a co mu předcházelo. Sebevražda byla v minulosti v mnoha kulturách vnímána jako *špatná smrt*, v důsledku čehož docházelo ke stigmatizaci sebevrahů a vylučování jejich těl (a tím i duše) z pohřebních rituálních obřadů (Brož, Münster 2015: 6). „*Sekularizace sebevraždy v osmnáctém století nahradila její teologickou koncepci jakožto smrtelného hříchu či opovržení (Weaver and Wright 2009) a dala vzniknout dvěma hlavním proudům evropského myšlení na toto téma, které Anthony Giddens nazval <<thèse psychiatriques>> a <<thèse sociologique>>*“ (Brož, Münster 2015: 7).¹²

---

¹¹ Například v západních zemích připadá jedna osoba páchající sebevraždou na sto tisíc těch, kteří ji nespáchají.

¹² (ang.) „*The secularization of suicide since the eighteenth century has replaced its theological conception as a mortal sin and abomination (Weaver and Wright 2009) and given rise to two major*

Psychiatrická koncepce převedla sebevraždu z hříchu na formu mentálního onemocnění, čímž ji zařadila do předmětu studia medicíny. Sociologická koncepce zbavila sebevraždu individuálního morálního aspektu¹³ tím, že ji začala zkoumat z pohledu kvantitativních vlivů na jedince. „*Tyto dva myšlenkové proudy formovaly obecné povědomí sebevraždy v celosvětovém měřítku a položily tak základ pro moderní disciplínu zkoumající sebevraždu*“ (Brož, Münster 2015: 7).¹⁴

3.1.1 Přínos suicidologie

Oba tyto přístupy nahlízejí sebevraždu jako společenský jev, který není možno ignorovat. Psychiatrie sebevraždu racionalizuje a řadí do patologických jevů. Sociologický přístup se zabývá její kvantifikací a zkoumá korelaci mezi mírou sebevražednosti a ukazateli fyzického a duševního zdraví populace. (Brož, Münster 2015: 5). V důsledku koexistence těchto dvou odlišných přístupů vzniká také dialektika mezi konáním jedince – *agency*¹⁵ a trpělivostí – *patience*. Podle zvolené perspektivy je pak možno interpretovat sebevraždu jako jednání jedince na základě jeho vlastního rozhodnutí – jedná se o aktéra vykonávajícího vlastní vůli. Nebo jako na jednání, k němuž je jedinec donucen nekontrolovatelnými vlivy, jako jsou deprese, nízká hladina serotoninu, gender, sexuální orientace, finanční krize, psychické onemocnění nebo například démoni – a tudíž má jedinec vykonávající sebevraždu postavení podobnější oběti (Brož, Münster 2015: 6-7). Takto se postupem času přesunulo těžiště zkoumání a zaměření výzkumu z konkrétního jedince na společnost.

Pro ilustraci tohoto posunu autoři zmiňují příklad, že v Afganistánu od vypuknutí války (v roce 2001 až po současnost) je vyšší počet úmrtí amerických vojáků

---

currents of European thought on the issue, which Anthony Giddens calls the “thèse psychiatrique” and the “thèse sociologique.”

¹³ Ve smyslu jednání proti společnosti

¹⁴ (ang.) „*These two currents of thought have shaped commonsense understandings of suicide worldwide and laid the foundations for suicide studies as a modern discipline.*“

¹⁵ Termínem *agency* se v antropologii rozumí schopnost (individuálního nebo kolektivního) subjektu samostatně jednat

následkem sebevraždy než následkem úmrtí v boji. Na základě plošného zvýšení sebevraždednosti u dané skupiny osob (amerických vojáků), žijících ve stejných podmínkách (vojenské tábory americké armády), je pravděpodobné, že příčina růstu sebevraždednosti nebude na individuální úrovni, ale že jejím motorem budou právě tyto podmínky, v nichž žijí. Z tohoto důvodu je potřeba zaměřit výzkum nikoliv na hledání příčiny sebevraždy konkrétního jednotlivce, ale pokusit se vysvětlit, jakým způsobem působí tyto podmínky, ve kterých vojáci žijí (Brož, Münster 2015: 6).

V sebevraždě je podle autorů obsažen určitý ukazatel viny, jakási indikace příčiny, vedoucí sebevraha k jeho činu. Hlavní úlohou suicidologie je odhalit a popsat „*tention of agency*“ – soubor příčin vedoucích k jednání v konkrétních etnografických podmínkách, včetně specifického kulturního kontextu, v němž k sebevraždám dochází (Brož, Münster 2015: 6-7). Proč se nezaměřit pouze na studium událostí předcházejících sebevraždě a nehledat příčinu pouze v kontextu daného případu? Zásadním problémem případových studií je to, že „*trpí inherentní snahou o vysvětlení sebevraždy sledem událostí, které ji předcházely, přičemž ignorují podobné sekvence, které nebyly zakončeny sebevraždou. Jinak řečeno, význam připisovaný konkrétním událostem v životě sebevraha je ovlivněn jejich zpětným nahlížením optikou sebevraždy*“ (Brož, Münster 2015: 9).¹⁶ Bylo by tedy chybou, kdyby se suicidologie zabývala pouze kontextem konkrétních případů, jelikož i tato metoda výzkumu má své nedostatky, stejně jako metoda psychiatrická a sociologická (Brož, Münster 2015: 9).

3.1.2 Co je sebevražda?

Každý, kdo se sebevraždou zabývá si na počátku svého výzkumu musí, stejně jako Durkheim, Masaryk a mnozí další definovat, čím se to vlastně chce zabývat a jaké jednání v rámci studia sebevraždy do kategorie spadá. Světová zdravotnická organizace (WHO) sestavila seznam 10 onemocnění a zdravotních problémů vedoucích ke smrti

---

¹⁶ (ang.) „(...) thus suffers from an inherent drive to explain suicide cases by the sequence of events preceding the suicide, while ignoring similar sequences that were not followed by suicide. In other words, the meaning ascribed to particular events in life is determined by viewing them retrospectively through the lens of suicide.“

(ICD-10 *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*), který je celosvětově užíván pro statistické zpracování dat. V tomto seznamu je sebevražda zařazena do kategorie *Vnější příčiny nemocnosti a úmrtnosti (External causes of morbidity)*. Do stejné kategorie patří také přepadení, dopravní nehody a komplikace zdravotnické nebo chirurgické péče vedoucí ke smrti pacienta. Zařazení sebevraždy do této skupiny podtrhuje ambivalentní způsob jejího nahlížení jakožto úmyslného aktu konatele, nebo jako výsledku působení vnějších vlivů. (Brož, Münster 2015: 12).

Obecně se sebevraždou rozumí takové jednání, které vykazuje základní dva znaky: *úmyslnost a porozumění* možným následkům.¹⁷ „*Jak může někdo zjistit úmysl zemřelé osoby? Jak dokáže vybrat příčinu z množství různých a někdy i protikladných motivů vedoucích k sebevraždě? Je sebevraždou jednání, jehož <<úspěch>> (úmrtnost) závisí na schopnosti nebo neschopnosti další osoby včas zakročit?* (Brož, Münster 2015: 12)?¹⁸ V minulosti se objevily i jiné definice, které ve snaze o vyhnutí se těmto sporným částem popisovaly sebevraždu bez zmínky o úmyslu zemřít, čímž ale sebevražda spadala do stejné kategorie jako nehody nebo vraždy. Četný výskyt snah o nalezení definice sebevraždy vypovídá o problematičnosti uchopení tohoto pojmu, jemuž laická i odborná veřejnost rozumí (spíše) intuitivně (Brož, Münster 2015: 12).

S chápáním sebevraždy jakožto volního aktu (úmyslného jednání) souvisí fakt, který se ve statistikách sebevraždy sleduje již více než 10 let. Je to repetitivnost počtu sebevražd na daném místě v určitém čase. Pácháme sebevraždu z vlastní vůle nebo podléháme zákonům přírody? (Brož, Münster 2015: 12-13). Otázkou dědičnosti sebevraždy se zabýval už Durkheim, který ji vysvětloval působením společnosti na

---

¹⁷ Tedy člověk, který úmyslně překračuje povolenou rychlost, ale neuvědomuje si, že by mohl zemřít, neodpovídá definici sebevraha

¹⁸ (ang.) *How can one ascertain the intentions of a deceased person? How can one deal with the multiplicity and sometimes contradictory nature of motives behind a single suicide act (Andriessen 2006; see De Leo et al. 2006)? What about suicidal acts in which “success” (mortality) depends on the ability or inability of another person to intervene in time“).*

jedince. Obdobně pak psychiatrická koncepce často nahlíží na sebevraha jako na jedince, který není zcela odpovědný za své činy, a jehož konání není kontrolováno jeho vůlí. Zjednodušeně řečeno – podle psychiatrické koncepce je sebevražda nahlížena jako následek zdravotního stavu, nikoli jako úmyslný akt (Brož, Münster 2015: 13). Spekulace o úmyslnosti zavinění vlastní smrti postupně vedly k dekriminizaci sebevraždy a k tomu, že přestala být vnímaná jako nemorální jednání (Brož, Münster 2015: 13-14). Navzdory částečnému posunu vnímání sebevraha z konatele na oběť zůstává zachována představa svobodného úmyslu ukončit život jakožto základní znak sebevraždy (Brož, Münster 2015: 12).

3.1.3 Sebevražda a osobnost

Naše chápání úmyslnosti nebo donucení k sebevraždě neoddělitelně souvisí s tím, jak chápeme osobnost. Podobně jako existují dva hlavní přístupy k výzkumu sebevraždy (psychiatrický a sociologický), existují podle autorů i dvě dominantní teorie osobnosti. První je západní liberalistický model jedince (osobnosti) jakožto autonomního *individua*.¹⁹ Individuální koncepce člověka vnímá jako bytost svobodnou²⁰, nezávislou na vlivu okolí, či v krajním případě bytost nemající žádné vztahy s okolím. Ovšem jak je vůbec možné si něco takového myslet? Vždyť neexistuje člověk, který by žil, aniž by byl ovlivňován jinými osobami (Brož, Münster 2015: 208). Navíc paradoxně termín *individua* vzniká jako teoretický model uvědoměním si ostatních, a pokusem o negování jejich vlivu na utváření osobnosti jedince (Brož, Münster 2015: 207-209).

S odlišnou koncepcí přichází současná sociální teorie, která nahlíží na osobnost nikoliv jako na nezávislou jednotku, nýbrž jako na složeninu sociálních vztahů, tedy ve smyslu *dividuální* (neoddělitelným od jeho sociálního kontextu).²¹ Například v určitých oblastech je vnímání osobnosti rozšířeno i za hranice lidského druhu. Brož

---

¹⁹ z lat. *individuum* = nedělitelná jednotka, atom

²⁰ Tématem svobody a moci se budeme zabývat v samostatné kapitole

²¹ James Staples s odkazem na další zdroje zmiňuje, že v jižní Asii jsou osobnosti lidí *dividuální* a navzájem se prolínají a události jako jsou narození, svatba nebo sdílení jídla jsou vnímány jako výměna těl nebo tělesných částí (více Brož, Münster 2015: 7).

uvádí, že v oblasti Altaje na Sibiři jsou i domácí zvířata vnímaná jako součást osobnosti jejich majitele a jako jednající dle jeho vůle. V jiných oblastech se sebevražda připisuje dalším mimoosobnostním entitám, jako jsou duchové nebo ďábel, což nejsou zdůvodnění dostatečná pro liberalistickou koncepci (Brož, Münster 2015: 15). Vezmeme-li v úvahu vliv těchto vnějších entit, je možné v takovém případě hovořit o sebevraždě?²²

3.2 Příčiny sebevraždy

Zatím jsem uvedl, co je to sebevražda a jak je vnímaná osobnost konatele. V této části se provedu rozbor některých příčin sebevraždy, které nám pomůžou pochopit kontext některých případů a úskalí určitých statistických bádání. Pro ilustraci zvolím případy zkoumané autory jednotlivých kapitol díla *Suicide and Agency*. Na základě již řečeného je patrné, že je velmi obtížné rozdělovat příčiny jednání na vnější a vnitřní (individuální × společenské). Navíc to, co je v určitém paradigmatu vnímáno jako vnitřní příčina (mentální onemocnění), může být v jiném prostředí chápáno jako projev nadpřirozených sil. Než se pustím do samotné kategorizace, chci zmínit, že motivy/důvody sebevraždy se často prolínají a na jednom příkladu lze najít vícero vysvětlení, proto cílem této kategorizace není systemizace všech příčin, ale představení *nezápadního* pohledu na problematiku motivace a příčiny sebevražednosti.

3.2.1 Sebevražda za účelem prosazení svého zájmu

Sebevraždy se dá užít jako nástroje k dosažení změny. Tedy sebevražda může být použita jakožto krajní přesvědčovací argument. Pod pohrůžkou sebevraždy nebo pod pohrůžkou opakování sebevražedného pokusu dochází často k dosažení (ne)zamýšleného cíle – tedy proměně či vyřešení původní příčiny. Navíc, když sebevrah vyhrožuje že se zabije, pokud nebudou splněny jeho podmínky, přenáší tím část své

---

²² Tím se opět dostáváme k otázce „co je to sebevražda?“ Na základě neexistence pro všechny případy platné definice Brož a Münster doporučují při výzkumu užívat kategorie sebevraždy heuristickým způsobem a zohledňovat jak odbornou teorii, tak i lidové poznatky (více Brož, Münster 2015: 20).

odpovědnosti na druhé a sám se z odpovědnosti vyvazuje (např. pokud mě budeš bít, tak se zabiji; pokud si mě nevezmeš, tak se zabiji) (Brož, Münster 2015: 38-42).

3.2.2 Sebevražda za účelem získání pozornosti

James Staples na základě výzkumu kolonie Bethany v Indii dochází k zajímavým zjištěním týkajícím se vztahu aktéra, oběti sebevraždy a jejich rolím v daném kulturním kontextu. Na základě studií několika případů pokusů o sebevraždu upálením si všímá, že tyto pokusy se řídí podle určitého vzoru a vyznačují se souborem znaků, který připomíná taneční vystoupení. Tento způsob sebevraždy volí v kolonii Bethany převážně ženy, které v krizové situaci vezmou bez rozmyšlení do ruky hořlavou látku a na veřejnosti²³ se s ní polejí, následně vezmou do ruky zápalky a hrozí, že se zapálí. Staples zmiňuje, že v případě absence potřebných rekvizit je toto jednání napodobováno a daná žena jen ve vzduchu předvádí škrtání imaginární zápalky (Brož, Münster 2015: 34). Dalo by se říci, že se v takovém případě jedná o formu improvizovaného tance, kdy vystupující předvádí své sebevražedné vystoupení, přičemž diváci, kterým je zpráva určena, jsou v roli opačné a jejich tancem je snaha toto vystoupení překazit (Brož, Münster 2015: 39). Tato situace by mohla být chápána jako snaha vymoci si potvrzení hodnoty vlastní osobnosti druhými lidmi.

Jako hasič jsem se takových vystoupení v roli diváka několikrát zúčastnil a z vlastní zkušenosti mohu říct, že svým performativním aspektem podobná dramatická vystoupení se odehrávají i na českém území. Ve zdejších podmínkách je pro takové divadlo nejlepší volbou vyvýšené jeviště (střecha, okno, hráz, most), kdy je *herec* na scéně sám a všechna pozornost směřuje k němu. K tomu, aby herec získal publikum, nesmí závěr svého vystoupení uspěchat. Pokud si jeho záměru nikdo nevšimne, je potřeba zavolat někomu z jeho blízkých a jejich prostřednictvím si zajistit přivolání jednotek integrovaného záchranného systému nebo novinářů, kteří se role diváků zhostí. Na místo pak zpravidla přijede policie, vyjednaváč, hasiči s plachtou nebo

---

²³ Forma sebevraždy zapálením probíhá veřejně i u nás, např. Jan Palach, Jan Zajíc, ačkoliv tato forma sebevraždy je v evropském kulturním kontextu méně častá

žebříkem a záchranná služba. Kromě vyjednávačů, kteří se pokusí o zahájení dialogu s vystupujícím, všichni ostatní čekají v hledišti na to, jak dané dějství skončí.

3.2.3 Sebevražda následkem působení mimozemských sil

Zcela jinou příčinu uváděli, podle studie Beatruz M. Reyes-Foster, jedinci z mayské vesnice v oblasti Yucatan, kde dochází k výskytu sebevražd, majících podobné znaky provedení. Jedná se o nenadálou nechuť k životu, která ústí v (pokus o) sebevraždu oběšením. Dalším ze společných znaků těchto případů je, že se toto chování vyskytovalo zejména u žen, jež příčinu své sebevraždy připisovaly nadpřirozené démonické síle *Ix Tab*²⁴, která je k jednání přinutila (Brož, Münster 2015: 68). Dotyčné ženy vliv této nadpřirozené síly popisovaly jako odpor k lidskému hlasu a k hudbě, úzkost, potřebu plakat a křičet, tedy jako symptomy podobné klinické depresi a posttraumatickému stresu. Jenže tyto osoby popíraly, že by byly vystaveny nějaké traumatické situaci a ani u nich nebylo zjištěno duševní onemocnění (Brož, Münster 2015: 68). Zároveň odmítaly, že by samy chtěly ukončit svůj život ze své vůle (Brož, Münster 2015: 78).

Na této studii se dále ukazuje odlišný přístup v přijímání nadpřirozených sil jako relevantní příčiny sebevraždy. Jak široká veřejnost, tak částečně i ta odborná, přijímá tento důvod jakožto vnější vliv, nepodléhající kontrole jedince. V důsledku toho společnost vůči těmto ženám – obětem démonického vlivu – neuplatňuje sankce, které uplatňuje vůči všem ostatním sebevrahům.²⁵ Psychiatrická péče pacientů, kteří se neúspěšně pokusili o sebevraždu, spočívá zejména v posilování jejich pocitu vlastní sebekontroly, dále pak v povzbuzení přijetí odpovědnosti za vlastní osobu a víru v jednání z vlastní vůle a v medikaci (Brož, Münster 2015: 77). Medicínské vysvětlení této příčiny se zakládá na přesvědčení, že duševní onemocnění má ďábelský původ a

---

²⁴ Starodávné mayské bohyni sebevraždy (více Brož, Münster 2015: 71).

²⁵ Jedná se zejména o rozdílný způsob pohřbívání, při kterém jsou, v rozporu s křesťanskou tradicí, do těla sebevraha zatlučeny dřevěné kůly anebo i pojetí duše, která se nedostane do Ráje, ale patří ďáblu v pekle (více Brož, Münster 2015: 73).

jedná se o projev ďábelské moci, která koná přestrojena za zdravotní problémy (Brož, Münster 2015: 78).

3.2.4 Sebevražda v důsledku ekonomického neúspěchu

Další kategorií, je sebevražda v důsledku ekonomického krachu. V této části se zaměřím na určení původce sebevraždy, respektive na otázku, zda je sebevrah oběť, která byla vnějšími vlivy dohnána k bezvýchodné situaci, nebo jestli je bezvýchodnost situace dána neschopností jedince se adaptovat na prostředí, v němž žije.

Sebevražedností *farmářů* v oblasti Wayanad v Indii se zabýval Daniel Münster. Stručně řečeno se jedná o úrodnou oblast v Indii, v níž v minulosti došlo k ekonomickému boomu spojenému se monokulturním zemanstvím. Tento boom přilákal do oblasti mnoho nových podnikavců se zájmem zbohatnout. Ti se zadlužili a poté se, na rozdíl od původních farmářů, věnovali pěstování pepře, což bylo ekonomicky nejvýnosnější. Spolu s nárůstem zájmu o zemědělství v této oblasti docházelo k odlesňování a rozšiřování zemědělské plochy, která byla velmi úrodná. V důsledku ekonomického vývoje došlo k rychlému propadu cen pepře. Tito noví farmáři se rychle přeorientovali na pěstování banánů v rýžových polích, což představovalo vidinu vysokého zisku v krátkém časovém horizontu (Brož, Münster 2015: 113-117). Problémem bylo, že tento způsob pěstování snížil úrodnost půdy, a proto zemědělci začali používat různá chemická hnojiva. Paralelně s tímto procesem proměny zemědělství docházelo k rychlému zdražování ceny práce, jelikož čím dál větší část obyvatel se začala soustřeďovat do měst. Na polích tak pracovalo méně lidí, cena jejich práce byla výrazně vyšší, a tak zemědělci začali používat další chemické produkty – herbicidy, aby vyrovnali úbytek pracovních sil. Tímto způsobem došlo také k extrémnímu nadužívání chemických látek²⁶, které měly jednak negativní ekologické dopady, ale také kompletně znehodnotily dříve úrodnou půdu. Aby toho nebylo málo, tak v důsledku dřívějšího odlesňování a zvýšení koncentrace zvířat na menším teritoriu

---

²⁶ Vzhledem k jejich přítomnosti nepřekvapí, že byly v této oblasti často volené jako prostředek k sebevraždě jejich požitím.

došlo k jejich přemnožení a tato zvířata se postupně začala vracet na plantáže, čímž vznikaly farmářům další škody. „Ztratili jsme pepř a ceny jsou nízko. Jak máme přežít, pokud se k tomu přidají problémy s divokými zvířaty?“ (Brož, Münster 2015: 117).²⁷

V tomto krátkém shrnutí můžeme vidět souběžnost více okolností majících za následek růst sebevraždy mezi farmáři. Daniel Münster se zabýval postavením farmářů v této krizi: jedná se o oběti vnějších procesů nebo, jak říká jeden z původních farmářů Mathew, se jedná o spekulanty, jež se neúspěšně pokusili o maximalizovat svůj zisk, přičemž se ukázalo, že nezvládnou řízení vlastního projektu (Brož, Münster 2015: 114). Mezi místními lidmi se objevilo i opačné zdůvodnění, jež považuje farmáře za oběti vnějších vlivů, které je tlačí do bezvýchodné situace. Mezi tyto vnější vlivy lze řadit nepředvídatelnost cen, nepředvídatelnost úrodnosti sklizně, vykořisťování bankovního systému, stěhování lidí do měst a s tím související zdražování práce nebo globalizační tlaky. Je nemožné jednoznačně zodpovědět otázku viny v tomto konkrétním případě a zároveň se nejedná o předmět zájmu této práce, přínos pro pochopení sebevraždy se nachází v uvědomění si skutečnosti, že na sebevraha lze nahlížet jako na viníka vlastní smrti nebo jako na oběť vnějších vlivů.

3.2.5 Sebevražda v důsledku morální paniky

V rámci studia ekonomického neúspěchu a jeho původu se Münster zabývá i samotnou kauzou sebevraždy farmářů v oblasti Wayanad. Termín *morální panika* označuje stav, v němž se společnost – pod vlivem masmédií – začne v krátké době obávat určitého jevu, například kriminality, terorismu, imigrace, koronaviru anebo epidemie sebevraždy. Mezi charakteristiky morální paniky patří přehnanost, nepřiměřenost a zveličování případných hrozeb (Brož, Münster 2015: 107-108). Takovou morální paniku vyvolala v roce 2004 informace o nárůstu sebevraždy mezi „farmáři“. Když Münster v roce 2008 pátral v oblasti Wayanad po informacích o sebevraždy farmářů, jeden z úředníků dohlížejících na zemědělství v této oblasti mu odpověděl:

---

²⁷ (ang.) „We lost pepper and prices are low. How can we survive if wild animals come?“

„Žádný opravdový²⁸ farmář v oblasti Wayanad nespáchal sebevraždu“ (Brož, Münster 2015: 105). Dalším studiem dochází Münster ke zjištění, že v této oblasti docházelo jen k vzácnému výskytu sebevraždy, ale poté co se této kauzy chopila média, došlo k rychlému růstu počtu sebevražd. Sebevražednost farmářů se připisovala negativnímu vlivu ekologické, ekonomické a morální krizi spojené s neoliberalizací zemědělství (Brož, Münster 2015: 108). Je potřeba zdůraznit, že ačkoliv u zrodu této kauzy média hovořila o *sebevražednosti farmářů*, ve skutečnosti to nebyla tak úplně pravda. Při návštěvách pracovníků z neziskových organizací, kteří zde prováděli intervence u rodinných příslušníků pozůstalých rodin, vyšlo brzy najevo, že se nejedná o sebevražednost (jen) farmářů. Vzhledem k tomu, že v oblasti Wayanad nebyl rozvinutý téměř žádný průmysl, začaly být termínem *sebevražda farmáře* označovány všechny případy sebevraždy, jelikož je logické, že jejich život musel na zemědělství záviset. V důsledku obav o ztrátu finanční podpory ze strany státu se neziskové organizace rozhodly pokračovat v prezentování těchto zkreslených čísel a jejich navyšování. Když v roce 2009 zveřejnily závěrečnou zprávu, uvádělo se zde číslo 1690 sebevražd farmářů, přičemž v první zprávě ze stejného období se hovořilo pouze o 316 pokusech. Ve skutečnosti pouze 16 % (264) z celkového počtu uváděných sebevražd se skutečně týkalo sebevražd farmářů. V této zprávě jsou farmáři vykresleni jako oběti stresu, zoufalství a statní krize v oblasti zemědělství. (Brož, Münster 2015: 118-120). Zda s tímto způsobem kvalifikace farmáře/zemědělce souhlasíme či nikoli, je nepodstatné. Podstatné je, že morální panika může mít povahu sebenaplňujícího proroctví a že prezentování informací o oblasti, v níž dochází k vyššímu výskytu sebevraždy, mělo za následek skutečné zvýšení počtu sebevražd v daném regionu. (Brož, Münster 2015: 121).

Münster v závěru dodává, že navzdory zveličování čísel a umělé skandalizaci sebevražednosti farmářů je tato aféra přínosná tím, že se více hovoří o krizi ekonomiky, zemědělství a narušení vztahu mezi člověkem a přírodou, jako o příčinách nárůstu

---

²⁸ Slovem opravdový odkazoval na původní farmáře, kteří nepřešli pouze na pěstování monokultury za vidinou zisku (více Brož, Münster 2015: 114).

sebevražednosti. „*Jinak řečeno, to, jak farmáři smýšlí a hovoří o sebevraždě, ve skutečnosti prozrazuje, jakým způsobem smýšlí sami o sobě*“ (Brož, Münster 2015: 122).²⁹

Cílem tohoto výčtu několika příčin sebevraždy, motivů a komentářů k nim na základě konkrétních studií v díle *Suicide and Agency* bylo ukázat, jak lepší pochopení kontextu umožňuje lépe interpretovat číselný statistický údaj. Ukázalo se, že sebevražda nemusí být nutně akt, jehož cílem je (jen) úmyslně ukončit život, jako je tomu například u Masaryka. Sebevražda může mít povahu komunikačního nástroje, jehož cílem je něco si na druhém vymoci, upozornit na problém v určité oblasti, jednat v důsledku podnětu společnosti (*morální krize*) anebo se naopak může jednat o nevolní akt, který jedinec nedokáže kontrolovat. Ať už je kterákoliv z těchto možností (případně nějaká jiná o níž jsme nehovořili) tím skutečným motivem, tak stejně jako v každé jiné komunikaci musí adresáti (okolí sebevraha, rodina, společnost) na tento podnět reagovat. Pro dekodování této *zprávy*, kterou sebevrah sděluje, je nezbytné pochopit ještě jednu věc: kdo je (sebe)vrah?

3.2.6 Sebevražda – Hranice moci

V kapitole *Suicide, Agency and the Limits of Power* se Katrina Jaworski zabývá Foucaultovou teorií autorství ve vztahu k sebevraždě. „*Durkheim (1987) předpokládal, že autorství sebevraždy je připisováno jedinci, a to i v případě, kdy je ovlivněn sociálním prostředím. Ale co když autorství jedince je podmíněno něčím vnějším? A navíc, jak může být samo autorství předmětem studia motivu sebevraždy?*“ (Brož, Münster 2015: 185).³⁰ Následně volně navazuje myšlenkami Foucaultovy filosofie a analyzuje vztah mezi autorem a jeho prací – je dříve původce činu nebo dílo? Podle Foucaulta „*autor*

---

²⁹ (ang.) „*Suicide has become in this context a vehicle for cultural critique. In other words, farmers think about suicide in the same way that they think about themselves. Or rather, they talk about suicide in the same way they think about themselves.*“

³⁰ (ang.) „*(Durkheim (1987) presumed individual authorship is entirely individual even if influenced by social conditions. But what if individual authorship depends on something else other than the individual? More importantly, how can a focus on authorship be a site of examining agency in suicide?)*“

nepředchází práci“ (Brož, Münster 2015: 183). Aby doplnila tuto interpretaci odkazuje se na Butlerovou, která reformuluje Nietzscheho koncepci konatele – konatel nepředchází realizaci svého činu, ale jako konatel je spoluutvářen činem (Brož, Münster 2015: 187). Ve způsobu, jakým hovoříme o našich činech, se odráží diskurzivní uchopení klamu spojeného se slovem *moc* – autorství činů je připisováno pouze jejich konateli³¹, který předjímá jejich realizaci, a následně je formuje. (Brož, Münster 2015: 187). *„Jak tedy může někdo být autorem své sebevraždy, pokud ten, který ji vykonává neexistuje předtím, než je realizována?“* (Brož, Münster 2015: 150).³² Katrina Jaworski na základě tohoto chápání autorství činu navrhuje, aby se se slovem sebevražda pracovalo jako se slovesem: sebevražda = dělání sebevraždy (Brož, Münster 2015: 187). Tímto děláním je rozuměna snaha o ukončení života. Samotná sebevražda ve smyslu konání má mnoho fází:

- a) přemýšlet o sebevraždě
- b) představovat si možné následky daného jednání
- c) udělat si poznámku v deníku
- d) získat přístup nebo prostředky k jejímu provedení
- e) přemýšlet o úspěšnosti metody a uvažovat o vhodné metodě v daném kulturním a sociálním prostředí
- f) plánovat místo činu
- g) vykonat akt – například stisknout spoušť, spolykat prášky, skočit
- h) čekat na ztrátu vědomí, pokud se tak už nestalo a zajistit, že nikdo další nestihne pokusu o usmrcení zabránit (Brož, Münster 2015: 187).³³

---

³¹ V případě sebevraždy tomu, jemuž patřilo mrtvé tělo (Brož, Münster 2015: 184).

³² (ang.) *„How can someone be the author of their suicide if the one who is doing the taking does not precede it?“*

³³ (ang.) *„a) thinking about suicide, b) imagining possible outcomes, c) writing a note, d) gaining access to specific means to do it, e) estimating what might be lethal, or perhaps what is a culturally and socially “appropriate” method, f) planning the location of the act, g) performing the actual act, for example pulling the trigger or swallowing the pills, and h) awaiting the loss of consciousness unless*

Všechny tyto body představují jeden z možných stavů toho, co lze označit slovem odvozeným od slova sebevražda. Jedinec je jako sebevrah utvářen až konáním; není sebevraha bez sebevražedného jednání.

Sebevražda je tedy jednání – těla nebo duše – k jehož dosažení je potřeba nějaký další objekt. Tyto předměty představují hmotné nástroje sebevraždy nezbytné pro její realizaci. Podle Katriny Jaworski se ukazuje, že těmto předmětům už předem rozumíme jako prostředkům, jimiž lze ukončit život – a tedy, že myšlenka ukončení života se může rodit mimo nás samé. (Brož, Münster 2015: 187). Je možné, aby se jedinec pokusil o sebevraždu, aniž by měl povědomí o tom, co to sebevražda je? Podle Jaworski to možné je. Usuzuje na základě statistických měření, která odhalují vliv dalších faktorů jako jsou například vztahy, věk, rasa, národnost, povolání (Brož, Münster 2015: 187-188). Otázka odpovědnosti za autorství činu se nám neustále vrací a objevují se další a další argumenty potvrzující významný vliv vnějších faktorů, které mohou vést jedince k sebevraždě, přesto však je sebevražda obecně vnímaná jako úmyslné, svobodné jednání jedince, jehož cílem je ukončení života (Brož, Münster 2015: 188). Bereme-li v potaz okolnosti, které jedince ovlivňují a nad nimiž nemáme kontrolu, zůstává otázka, zda je možné hovořit o svobodném rozhodnutí jedince zemřít.

3.2.7 Svoboda

V západní společnosti v důsledku vlivu neoliberalismu dochází ke změně pohledu na to, čím člověk je – člověk je výsledkem vlastních rozhodnutí. Můžeme se rozhodovat, což předpokládá v prvním řadě svobodu a svobodný je ten, kdo žije (Brož, Münster 2015: 195). Přesto se stále vyskytuje i model aristotelský, zdůrazňující, že člověk je od narození pod vlivem společnosti, jíž je sám součástí. Podle tohoto modelu je život člověka ovlivňován a určován mimo jeho vůli. V důsledku toho i rozhodování člověka závisí na druhých a nelze tedy hovořit o svobodě ve smyslu nezávislosti. Na základě tohoto pohledu na ne-svobodu člověka lze dojít k závěru, že jediný způsob, jak člověk

---

it has already happened, providing no-one has intervened.“

může dosáhnout svobody, je utéci z nesvobody tím, že se vzepře společnosti, která jej svým způsobem ovlivňuje a spáchá sebevraždou (Brož, Münster 2015: 189). Je tomu opravdu tak? Zde se teoretici zabývající se touto otázkou (opět) neshodují. Podle jednoho je sebevražda aktem dosažení svobody, realizace vlastní volby, podle jiného může být k sebevraždě člověk donucen (Brož, Münster 2015: 194). Navíc i za předpokladu, že by tak člověk jednal s cílem jít proti společnosti, jeho skutek stejně podléhá interpretaci živé společnosti (Brož, Münster 2015: 194). Není tomu tak, že by se autorka snažila zbavit sebevrahy odpovědnosti za jejich jednání, její snahou je poukázat na to, že *agency* se skládá z více částí – tedy, že naše činy jsou závislé jak na vnějších, tak i na vnitřních faktorech. Naše *odpovědnost* se nachází ve spojení vnějších vlivů a našeho jednání, a jen v tomto je podle autorky možné hledat stopu autorství sebevraždy (Brož, Münster 2015: 189).

Podobně jako i na jiných místech se při studiu sebevraždy dostáváme k filosofickým otázkám jako například *co je to člověk, co je to svoboda* nebo zda jsme svobodní. Pochopitelně v rámci této práce věnované sebevraždě není možné jednoznačně zodpovědět otázku, která doposud nebyla jednoznačně zodpovězena. Na základě uvědomování těchto názorových sporů, pramenících z plurality názorů na základní bytostné otázky, je možné zdůvodnit existenci plurality názorů i na sebevraždu.

3.3 Závěr

Na základě studia dalších textů (převážně etnografické povahy) obsažených v tomto díle dochází Brož a Münster k závěru, že otázka příčiny a *agency* je nezodpověditelná dominantním sociologickým ani psychologickým studiem (Brož, Münster 2015: 205). Antropologický výzkum by se měl zaměřit na to, jak je *agency* chápána v lidovém a odborném kontextu (Brož, Münster 2015: 19). „*Příčinu vedoucí k sebevraždě jedince lze hledat kdekoli na škále od výlučného autorství, kdy se příčina nachází v jedinci samém*

až po vnímání sebevraha jako oběti vnějších vlivů, kvůli kterým se rozhodne vzít si život“
(Brož, Münster 2015: 19).³⁴

Sebevražda je podle antropologie komplexní jev, který nelze zredukovat na výzkum jen některé z jeho složek (příčina, motiv, úmysl, osobnost, odpovědnost), ale je potřeba ji nahlížet v kontextu vztahů, v nichž k ní dochází (Brož, Münster 2015: 27).

„Pro mnoho západních národů je problémem souvisejícím se sebevraždou její interpretace jako samostatného činu bez vztahu k sociálním faktorům, které s ní souvisí“
(Brož, Münster 2015: 207).³⁵

4 Teoreticko-praktická část – výzkumná sonda

První kapitola této práce se zabývala Durkheimovou koncepcí sebevraždy. V druhé kapitole bylo prezentováno dílo se stejným zaměřením, jehož autor (Masaryk) dochází k odlišným zdůvodněním podobných statistických údajů. Ve třetí části byly prezentovány výsledky antropologického bádání po příčinách a chápání sebevraždy, přičemž se ukázalo, že rozdíly v interpretaci sebevraždy se po 100 letech nezredukovaly, ale naopak znásobily. Tyto neshody poukazují na názorovou pluralitu a na absenci shody týkající se téměř všech témat, která se sebevraždou souvisí. Na základě neshod ve vnímání sebevraždy u odborné veřejnosti se v další části této práce zaměřím na názory osob, jejichž zkušenost se sebevraždou není pouze v rovině teoretické.

Tato část je členěna do tematických kapitol, ve kterých porovnám některé z teoretických závěrů mezi sebou a následně je doplňuji a srovnávám se závěry informantů (ačkoliv jsem si vědom, že výpovědní hodnota individuálních sdělení je jiná než u statisticky ověřeného šetření). Právě tyto informace mohou ukazovat, jak velký je

---

³⁴ (ang.) „*The tension of agency in suicide points to a continuum of causality and responsibility, ranging from the sole authorship of the suicidé to plain victimhood of the suicidé subjected to external forces (social, chemical, invisible).*“

³⁵ (ang.) „*For many Western peoples, the “problem” with suicide is that it is interpreted as a supremely individual act, and remains so however much social factors bear down on it.*“

rozdíl mezi osobním názorem jednotlivce a celostním pohledem sociologie. Závěry informantů záměrně nehodnotím, ponechávám je v jejich původní podobě i tehdy, když jsou v rozporu se zjevně zjištěnými sociologickými výzkumy.

V této části práce představím závěry výzkumnou sondou, kterou jsem vytvořil na základě polostrukturovaných rozhovorů. Jejím cílem není jednoznačně vyřešit otázky týkající se sebevraždy, ale mělo by se jednat o komplementární část k předchozím textům. Náplní těchto rozhovorů je jak problematika, kterou jsem se zabýval v části teoretické, tak i další doprovodné otázky související s tématem mé práce. Vzhledem k citlivosti tématu tyto rozhovory probíhaly pouze osobní formou bez zvukového záznamu. Získané odpovědi jsem si v průběhu nebo bezprostředně po rozhovoru podrobně zaznamenal v terénním deníku. Osobám, s nimiž jsem vedl rozhovory, jsem předem poskytl otázky k seznámení, aby se mohly vědomě rozhodnout, zda jsou ochotny na ně odpovídat. V zájmu ochrany identity informantů jsem pozměnil jejich jména. V případě, že informanti na danou otázku nedokázali odpovědět, jejich odpověď v posledním odstavci neuvádím.

4.1 Otázky

1. a) Jak na tvoji náladu působí roční období?
b) Myslíš, že může být vztah mezi ročním obdobím a počtem sebevražd?
2. Myslíš, že na sebevražednost může mít vliv, jestli člověk žije ve městě nebo na venkově?
3. a) Kolika let by ses chtěl dožít?
b) Neobáváš se, že od určitého věku je život více starostí než radostí?
4. Myslíš, že se víc zabíjí chudí nebo bohatí?
5. Myslíš, že se víc zabíjí vzdělanější nebo méně nevzdělaní?
6. Myslíš, že existuje vztah mezi vysokou mírou rozvodovosti a pravděpodobností vzniku sebevražedného chování?
7. Myslíš, že větší konzumace alkoholu může způsobovat růst sebevražednosti?
8. a) Považuješ se za věřícího člověka?
b) Myslíš, že náboženství snižuje sebevražednost?

9. Muži páchají sebevraždu 3x častěji než ženy, čím si myslíš, že to je?
10. Kdyby někdo řekl, že spáchal sebevraždu pod vlivem nadpřirozené síly, považoval bys ho za oběť vnější síly?
11. Se kterým tvrzením víc souhlasíš
„Člověk je tím, čím se stane svými činy na základě toho, jak sám jedná.“
„To, čím se člověk stane je více závislé na společnosti a na podmínkách do kterých se narodil/v kterých vyrůstal než na jeho osobní vůli.“
12. a) Byl bys pro zavedení eutanazie?
 b) Byl bys pro to, aby o eutanazii mohla rozhodnout osoba blízká (manžel, manželka, dítě, rodiče)?
 c) Byl bys pro zavedení asistované sebevraždy v ČR?

4.2 Informanti

Informantka **Klára**: žena, 25 let, student VŠ humanitní zaměření

Informant **Karel**: muž, 34 let, hasič (praxe 16 let), člen týmu posttraumatické péče, středoškolské s maturitou

Informant **Radim**: muž, 36 let, kriminalistický technik (praxe 4 roky), středoškolské s maturitou

Informant **Aleš**: muž, 56 let, kriminalistický technik (praxe 20 let), středoškolské s maturitou

4.3 Rozhovory

4.3.1 Vliv počasí a ročního období

Vlivem ročních období, podnebí a počasí se ve svých pracích zabývají Durkheim i Masaryk. Na základě seznámení se statistikou oba docházejí ke zjištění, které je v rozporu s obecně rozšířenou představou, že zima a deštivé počasí zvyšují sebevražednost.³⁶ Nutno podotknout, že výskyt sebevražednosti v jednotlivých

---

³⁶ „Podle zažitých pověr si lidé berou nejčastěji život o Vánocích (více si uvědomují svou osamělost) nebo na podzim (chmurná nálada). To ale čísla ČSÚ nedokazují. Naopak prosinec je měsícem s nejmenším počtem sebevražd (v období 2014–2018 průměrně 93, tj. necelých 7 % ročního počtu). Maximální počet zemřelých sebevraždou vykazují obvykle jarní měsíce, za poslední pětileté období byl na maximum březen

měsících je závislý také na geografické poloze daného území, tedy že měsíce, v nichž dochází k nejvyššímu výskytu sebevražd, se mohou v každém státě lišit. Kromě zpracování obsahu statistiky se oba pokoušejí o interpretaci pravidelného střídání počtu sebevražd v závislosti na ročním období. Vzhledem k tomu, že Durkheim považuje za jednu z hlavních příčin sebevražd mezilidské vztahy, je logické, že pokles sebevražd v zimních měsících vysvětluje právě tím, že lidé jsou méně aktivní a méně se potkávají. „Zima je pro venkov období klidu a odpočinku, během kterého se život úplně zastaví, a to dochází i k výraznému snížení mezilidských interakcí (...)“ (Durkheim, 1897: 128). Masaryk nárůst sebevražd v jarních a letních (v některých zemích podzimních) měsících vysvětluje zcela jinak. Příčinou tohoto nárůstu podle něj není teplota samotná, a ani četnost společenských interakcí, nýbrž nejvyšší absolutní rozdíly teplot v daném měsíci (Masaryk 1998: 23).

Jak jsem již uvedl, vliv období se v jednotlivých zemích liší, z tohoto důvodu uvádím shrnutí ČSÚ: „Měřeno hodnotou měsíčního indexu, který eliminuje vliv různého počtu dnů v měsíci a vypovídá o vztahu měsíčního počtu sebevražd (při přepočtu na stejný počet dní) k jejich počtu v průměrném měsíci daného roku, bylo za období 2014–2018 evidováno v měsících březen–červen 1,1krát více sebevražd než v průměrném měsíci, a naopak nejnižší index byl za dané období v prosinci (0,8) a únoru (0,9).“³⁷

Výzkumná sonda potvrdila, že laická veřejnost připisuje chladnému nebo deštivému počasí vliv na výskyt sebevraždného chování. Negativní nálady se podle Kláry prohlubují, když prší a je zima. V Karlovi chladné počasí vyvolává pocit stresu. Radim a Aleš se domnívají, že počasí mít nějaký vliv může, ale je podle nich zanedbatelný.

(průměrně 127, tj. 9 % ročního počtu), nicméně obdobných hodnot dosahovaly i měsíce duben–srpen.“

Český statistický úřad [online] [cit. 15.6.2020]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/csu/czso/sebevrazdy_zaj

³⁷ Český statistický úřad [online] [cit. 15.6.2020]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/csu/czso/sebevrazdy_zaj

4.3.2 Vliv života ve městě a na venkově

Vlivem života ve městě a na venkově se zabýval ve své práci Durkheim i Masaryk. Oba ve svých pracích řadí vliv prostředí mezi vnějšími vlivy, které na základě zkoumání statistik mohou ovlivňovat výskyt sebevraždy. Každý z nich přichází s jiným vysvětlením skutečnosti, že ve městech dochází (v jejich době) k častějšímu výskytu sebevraždy než na venkově. Durkheim za hlavní příčinu vyšší sebevraždy městského obyvatelstva považuje častější kontakt s druhými lidmi (Durkheim, 1897: 128). Durkheim na rozdíl od Masaryka zvažuje i další možné faktory, které mohou způsobovat vyšší sebevraždy ve městě. Mezi těmito faktory uvádí například to, že na venkově se vyskytuje větší množství mentálně nemocných lidí (idiotů), přičemž idiocie má preventivní vliv z hlediska vzniku sebevražedného jednání (Durkheim 1897: 43). Podle Masaryka má městské obyvatelstvo vyšší sklony k sebevraždy – město rozmnožuje sebevraždy – jednoduše proto, že městské obyvatelstvo zpravidla dosahuje vyššího (polo)vzdělání, kvůli kterému u této části populace klesá vliv náboženství. Spolu s vírou se z jejich života vytrácí i regulativní prvek církve, v důsledku čehož mají tito lidé větší sklon k nemravnému životu, který následně ústí v sebevražedné jednání (Masaryk 1998: 64).

Z hlediska statistického šetření sebevraždy nebývá dnes příliš často uváděno, zda daná osoba pochází z městského nebo z venkovského prostředí. Díky geografické (a sociální) mobilitě je to z dnešního pohledu obtížně měřitelné hledisko. V souvislosti s touto problematikou se nabízí mnoho otázek, které je obtížné nebo nemožné zodpovědět: pokud daná osoba žila celý svůj život ve městě, ale rok před spácháním sebevraždy se odstěhovala na venkov, jedná se o negativní vliv změny prostředí anebo o důsledek předchozího času stráveného ve městě? Podobně problematických otázek lze nalézt více. Některé výzkumy přesto naznačují, že u populace žijící ve městě je v současné době o něco nižší sebevraždy než u populace žijící mimo města.³⁸

---

³⁸ HELBICH, M, BLUML, V, JONG, T. de, PLENER, P. L., KWAN M.-P., KAPUSTA, N. D.. Urban–rural inequalities in suicide mortality: a comparison of urbanicity indicators. The National Center for Biotechnology Information. [online] [cit. 6.6.2020]. Dostupné z:

Informanti se shodují s názory Masaryka a Durkheima, že ve městě dochází častěji k sebevraždě. Klára se domnívá, že vliv města a venkova má spíš individuální povahu („*Je to individuální; vystresovanější je někdo, kdo má být na Ípáku, než někdo, kdo má být v horách a má tam super pohodu.*“). Ostatní informanti vnímají město jako významný stresující faktor a shodně upozorňují na paradox, že navzdory vyšší hustotě obyvatelstva ve městě jsou si tam lidé více sociálně vzdáleni.

4.3.3 Vliv věku

Faktorem vlivu věku z hlediska výskytu sebevraždnosti se ve své práci zabýval už Durkheim, který na základě statistik své doby došel k závěrům, že k nejvyšší sebevraždnosti dochází u skupiny mezi 60-80 lety (při přepočtu na relativní čísla). Durkheim odmítá, že by mezi příčinou nárůstu sebevraždnosti spolu s věkem bylo stárnutí organismu, ale vysvětluje to změnou životního rytmu, který se s daným věkem pojí (Durkheim, 1897: 78-82). Tímto způsobem se opět nepřímo odkazuje k jeho myšlence, že hlavní příčiny sebevraždnosti nejsou individuální faktory, ale že hlavní podíl na jejím výskytu mají vnější faktory, především vliv společnosti.

Durkheimovy závěry o rizikovosti vyššího věku na výskyt sebevraždy se shodují i se současnými statistickými údaji. Podle statistických údajů ze stránek *Our world in Data* došlo ve světovém průměru v roce 2017 na sto tisíc obyvatel k

0,63 sebevraždám u osob ve věku 5-14 let;

11,6 sebevraždám u osob ve věku 15-49 let;

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5663034/> další studie HEDEGAARD, Holly, M.D., SALLY C. Curtin, WARNER Margaret, Statistics. *Increase in Suicide Mortality in the United States. 1999-2018*. National Center for Health [online] [cit. 11.6.2020]. Dostupné z:

<https://www.cdc.gov/nchs/products/databriefs/db362.htm> a ještě další porovnávací sebevraždnost venkova a města v souvislosti s výskytem střelných zbraní NESTADT, Paul S., MOJTABAI, Ramin, a kolektiv. *Urban–Rural Differences in Suicide in the State of Maryland: The Role of Firearms*. The National Center for Biotechnology Information. [online] [cit. 6.6.2020]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5607660/>

16,17 sebevraždám u osob ve věku 50-69 let;

27,45 sebevraždám u osob ve věku nad 70 let.³⁹

Pro zajímavost je možno uvést, že data nejčastějších příčin úmrtí (ve Spojených státech v roce 2018) ukazují, že sebevražda byla u skupiny 10-34 druhý nejčastější důvod úmrtí hned po neúmyslném zranění, u skupiny 35-54 je sebevražda až 4. nejčastější příčinou úmrtí, u skupiny 55-64 je to 8. nejčastější důvod a u skupiny nad 65 se v deseti nejčastějších příčinách úmrtí ani nevyskytuje.⁴⁰ S rostoucím věkem roste riziko úmrtí následkem zhoršení zdravotního stavu, což může být také jednou z příčin, která způsobuje, že osoby starší 65 let páchají sebevraždu nejčastěji.

Ani jeden z dotazovaných informantů nemá obavu ze stáří a nevnímají jej jako rizikový faktor z hlediska výskytu sebevraždy. Pode Kláry se zdravotními problémy mohou týkat všech, bez ohledu na věk. Karel si stárnutí pozitivně asociuje s představou vnoučat. Aleš rovněž nemá obavu ze stáří, ačkoliv upozorňuje na riziko, že s přibývajícím věkem se člověk stává postupně náchylnější k nemocem a může být závislejší na svém okolí. Dále upozorňuje na to, že s přibývajícím věkem narůstá riziko úmrtí někoho z přátel nebo partnera, což může následně vést k pocitu větší osamělosti, v důsledku čehož může takový jedinec spáchat sebevraždu.

4.3.4 Vliv majetku

Otázkou vlivu majetku na výskyt sebevražd se ve svém díle zabýval především Durkheim, který došel k závěru, že chudší část obyvatelstva se zabíjí méně často než ta

---

³⁹ Vzhledem k tomu, že má výzkumná sonda probíhala v ČR s osobami zde dlouhodobě žijícími uvedu ještě počet sebevražd na 100tisíc obyvatel v ČR v roce 2017 podle kritéria věku:

0,26 ve věku 5-14 let;

0,63 sebevraždám u osob ve věku 5-14 let;

10,77 sebevraždám u osob ve věku 15-49 let;

19,37 sebevraždám u osob ve věku 50-69 let;

23,4 sebevraždám u osob ve věku nad 70 let.

Our World in data [online] [cit. 11.6.2020]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/grapher/suicide-death-rate-by-age?time=latest> a Our World in data [online] [cit. 11.6.2020]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/grapher/suicide-death-rate-by-age?time=latest&country=~CZE>

⁴⁰ Více na Suicide Prevention Resource Center [online] [cit. 11.6.2020]. Dostupné z: <http://www.sprc.org/scope/age>

majetná (Durkheim 1897: 269). Chudoba omezuje potřeby člověka a bohatství naopak člověku dodává zdánlivý pocit moci, v důsledku čehož bohatý člověk snáší hůře každé omezení. Chudoba podle Durkheima, stejně jako idiocie, působí preventivně z hlediska vzniku sebevraždy, zatímco bohatství podněcuje nespokojenost (Durkheim 1987: 282). Durkheim si všímá proměny společnosti, která se v důsledku nerovnoměrného rozdělení ekonomických statků začíná fragmentovat, dochází k rozvolňování sociálních struktur a poklesu regulativní funkce náboženství. V důsledku této proměny, která podle něj souvisí s rozdělením ekonomických statků, postupně dochází ke vzniku anomie (Durkheim 1987: 282).

Podle Masaryka je uspokojení potřeb základem pro šťastný život. V případě nenaplnění životních potřeb dochází ke strádání, které vede k chorobnosti, vyšší úmrtnosti a podněcování nemravného života. Neuspokojení potřeb je relativní a individuální záležitost a co může být pro chudého nedosažitelné, může podle Masaryka být pro bohatého neuspokojivé do té míry, že kvůli tomu spáchá sebevraždu. „*Aby chtěl žít, musí člověk moci uspokojit své potřeby; nemůže-li to, ztrácí pro něho život svoji cenu; člověk se stává nespokojeným a nešťastným a hledá konečně dobrovolně smrt.*“ (Masaryk 1998: 58). Nespokojenost s majetkovými poměry je podle Masarykových studií významným faktorem ovlivňujícím sebevražednost, přičemž tvrdí, že touto nespokojeností trpí zejména vyšší střední třída a třída nejvyšší (Masaryk 1998: 58). Faktory související s majetkem, které nejvíce podněcují sebevražednost, jsou podle Masaryka neočekávané (nepříznivé) změny majetkových poměrů (Masaryk 1998: 58-59). Tento závěr Masaryka se shoduje se závěry Münstera, který se zabýval sebevražedností „farmářů“ v oblasti Wayanad⁴¹, přičemž zjistil, že ekonomická krize zemědělství má velký vliv na rostoucí sebevražednost v této oblasti (Brož, Münster 2015: 113-122). Masaryk dodává, že nejnepříznivěji působí, pokud je touto náhlou ztrátou postižená pouze malá skupina osob (Masaryk 1998: 59), což se shoduje s krizí v zemědělství v oblasti Wayanad, která se týká jen jedné části farmářů. Masaryk

---

⁴¹ Je potřeba mít na paměti zcela jiný kulturní kontext těchto dvou děl je nesouměřitelný a je třeba mít na paměti kulturní odlišnosti.

v závěru konstatuje, že ačkoliv společnost bohatne, začíná se v ní čím dál více projevovat materialismus na úkor idealismu. V důsledku této proměny (o níž hovoří i Durkheim) se může pro mnohé (ne)dostatek stát příčinou vedoucí společnost k sebevraždě (Masaryk 1998: 62).

Klára se domnívá, že člověk, který si může cokoli koupit, může dojít k závěru, že ho nic na světě nedokáže učinit šťastným, kdežto chudý člověk může doufat, že získá-li více finančních prostředků, bude si moci pořídit to, co ho učiní ať už šťastným nebo minimálně šťastnějším. Z tohoto důvodu považuje bohatství za rizikový faktor z hlediska výskytu sebevraždy. Tento závěr se shoduje s Durkheimovým tvrzením, že chudoba chrání. Podle Karla jsou peníze zdroje stresu. Jako obtížné se mu jeví nejen to, je získat, což může být spojeno s časovou náročností anebo naopak s činností, která je v lepším případě na hraně zákona; ale jako problematické vnímá i to, když je člověk bohatý. V sebevraždě může vyústit, když bohatý člověk přijde o své peníze. Tento názor se shoduje s teorií Masaryka i Münsterem, i když ve zcela jiném kulturním kontextu. Stejně jako Karel smýšlí i Radim, který upozorňuje na to, že ačkoliv chudý v případě ztráty majetku ztrácí méně než bohatý, pokud procentuálně ztratí stejné množství majetku, kterým disponovali, může to na bohatého i chudého působit stejně (tedy, člověk, který měl sto tisíc ztratí devadesát tisíc a člověk, který disponoval milionem a ztratí devět set tisíc, jsou na tom z hlediska míry zchudnutí stejně, jelikož oba přišli o 90 % svého majetku). Aleš se naproti tomu nedomnívá, že ekonomické bohatství osoby souvisí se sebevražedným jednáním.

4.3.5 Vliv vzdělání

Jak Masaryk, tak i Durkheim si všímají přímé úměry mezi nejvyšším dosaženým vzděláním a mírou sebevražednosti v dané skupině. Durkheim tuto skutečnost vysvětluje tím, že s rostoucí vzdělaností klesá závislost jedince na společnosti, kvůli čemuž společnost přestává fungovat jako kohezní prvek a není nadále schopná regulovat potřeby jedince (Durkheim 1987: 171). Masaryk spatřuje riziko v tom, čemu říká polovzdělanost. Jednoduše řečeno se podle něj jedná o stupeň teoretického vzdělání, které vychází z představy pokroku skrze vědění, které člověku dává pocit nezávislosti na vůli boží (Masaryk 1998: 77-78).

Při snaze o zjištění vlivu vzdělání na sebevražedné jednání jsem narážel na základní problém mnoha studií, a to je ten, který zmiňuje ČSÚ ve své závěrečné zprávě *Sebevraždy podle vzdělání: „Běžné statistické údaje neobsahují všechny potřebné podklady k vyhodnocení vztahu mezi dosaženým vzděláním a sebevražedností. V*

*údajích o zemřelých je sice vzdělání zaznamenáno, ale není k dispozici každoroční bilance obyvatelstva podle věku a vzdělání. Tyto údaje poskytuje pouze sčítání lidu, a proto alespoň za rok sčítání event. roky okolní je možno s vědomím určité, ale nevelké, nepřesnosti výpočet provést.*⁴² Vzhledem k tomu lze často dohledat pouze informace o absolutním počtu sebevražd podle vzdělání, ale nejsou k dispozici údaje o sebevražednosti relativní v rámci dané vzdělanostní skupiny. Zahraniční studie, které tuto skutečnost zohledňují se vesměs shodují s tím, že vyšší úroveň dosaženého vzdělání přináší také vyšší riziko sebevražedného chování.⁴³

Informanti nahlíží vliv vzdělanosti zcela odlišně než teorie Durkheima a Masaryka. Podle Kláry nehraje roli vzdělání samotné, ale spíše inteligence člověka. Dále se domnívá, že riziko sebevraždy neovlivňuje úroveň vzdělání, ale spíše obor. Podle Kláry mají větší predispozice k sebevraždě studenti a absolventi humanitních oborů (například psychologie a filosofie), než studenti a absolventi přírodovědně zaměřených oborů. Podle Karla vzdělání a sebevražednost spolu vůbec nesouvisí.

4.3.6 Vliv rozvodovosti

Rozvod je životní událost, která většinou znamená konec vzájemného soužití dvou nebo více osob, a kromě života samotných manželů ovlivňuje i život dalších osob, například jejich dětí. V důsledku rozvodu dochází k rozdělení rodiny, která přestává plnit své funkce. Za posledních 150 let došlo k velmi výraznému navýšení rozvodovosti, a to z jednotek procent až ke 50% hranici. Vztahem mezi rostoucí rozvodovostí a sebevražedností se zabýval jak Durkheim, tak i Masaryk. Podle Durkheima dochází ve společnosti ke krizi rodiny, v důsledku čehož se lidé častěji rozvádějí, rodina ztrácí svou ochrannou funkci a následně vzniká stav anomie (Durkheim 1987: 433). Masaryk, jehož názory jsou ovlivněny křesťanskou vírou, je rovněž přesvědčen, že nejen rozvodovost,

---

⁴² *Sebevraždy podle vzdělání* Český statistický úřad [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20564935/401206k12.pdf/ba603376-f685-4c77-8a3b-9b4620bc07e5?version=1.0>

⁴³ PHILLIPS, Julie A. *Differences in U.S. Suicide Rates by Educational Attainment, 2000–2014* [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z: [https://www.ajpmonline.org/article/S0749-3797\(17\)30245-3/fulltext](https://www.ajpmonline.org/article/S0749-3797(17)30245-3/fulltext) nebo POMPILI, Maurizio, VICHI, Monica, QIN, Ping, INNAMORATI, Marco, LEO, Diego De, GIRARDI, Paolo. *Does the level of education influence completed suicide? A nationwide register study* [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165032712006179>

ale i nemanželské soužití jsou faktory, které mají podstatný vliv na růst sebevraždy (Masaryk 1998: 40). Masaryk rozvodovost spolu s dalšími vlivy, jako je například vzdělanost, neústrojně spojuje do koncepce jejíž ucelenost vyvolává otázku, na kolik je tato koncepce poněkud voluntaristicky zabarvenou formulací, jež odráží světový názor svého autora: „*Ve městech se vyskytuje poměrně dvakrát tolik rozvodů, co na venkově; léta nouze působí nepříznivě, poněvadž rozrušené poměry roztrhají úplně. Rozvody se dějí v nejvíce případech z nečistých motivů; nemoudře a nemravně uzavřené manželství je pravidlem, ne výjimkou. Je dokázáno, že vzdělané třídy uzavírají manželství nejmnavněji. Rozvedené ženy se vdávají mnohem snáze, než rozvedení muži (což dává soudit na mimomanželskou náklonnost ženy?)*“ (Masaryk 1998: 39).

Pro doplnění uvádím data z nedávné studie A. J. Kposowa *Divorce and suicide risk*, jejímž závěrem je zjištění, že sebevraždy (ve Spojených Státech) je u rozvedených 2,4x vyšší než u mužů žijících v manželství. Zajímavostí je, že podle této studie dochází u rozvedených mužů (ve Spojených státech) k nárůstu sebevraždy oproti rozvedeným ženám z populačního průměru 3,5:1 na 9,7:1.⁴⁴

Klára i Karel se shodují v tom, že rozvodovost a sebevraždy spolu souvisejí. Klára se domnívá, že rozvod může pro někoho být tak zásadní impulz, že se následně někdo rozhodne ukončit dobrovolně svůj život. Karel se domnívá, že rozvod je velký otřes v životě člověka a riziko sebevraždy je u osob v důsledku rozchodu výrazně narůstá. Tyto názory se shodují se závěry Durkheima a Masaryka. Radim, na základě zkušeností z praxe, usuzuje, že hůře snáší rozvod muži („*Člověče já si čtu ty dopisy a hodně často tam bývá, že ji opustil partner. Myslím si také, že muži rozvod snáší hůř. Chlap je slabší, většinou mám sebevraždy chlapů než ženských*“). Názor Radima se shoduje s některými ze závěrů studie *Divorce and suicide risk* (viz výše). Podle čtvrtého informanta je rizikové pro muže zejména to, že

---

⁴⁴ WILLETT, Beverly. *Like many Americans, my divorce destroyed my mental health and nearly drove me to suicide*. EU USA Today [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z: <https://eu.usatoday.com/story/opinion/voices/2019/09/29/suicide-prevention-month-divorce-rates-risk-column/2430536001/> a KPOSOWA, A. J. *Divorce and suicide risk* [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z: <https://jech.bmj.com/content/57/12/993>.

přestávají pečovat o děti, které ve většině případů zůstávají v péči matky, v důsledku čehož má muž více volného času na uvažování o životě, čímž může snadněji dospět k myšlence na sebevraždu.

4.3.7 Vliv alkoholu

Alkoholismus bývá laickou veřejností vnímán jakož faktor zvyšující sebevražednost, přičemž ve většině zemí světa je zcela legální a jedinou překážkou k jeho obstarání bývá zákonem stanovená minimální věková hranice. Na základě vědeckých výzkumů je alkohol považován za významný činitel z hlediska nárůstu sebevražednosti. Podle závěru z centra prevence sebevraždy (*Centre for Suicide Prevention*) může být alkoholismus jak příčinou vzniku deprese, tak naopak i jejím důsledkem. Ačkoliv připouští, že alkohol může dočasně poskytnout úlevu, v případě dlouhodobého užívání vyvolává závislost a má destruktivní účinek. Alkoholismus může vést ke ztrátě zaměstnání, rozvodu anebo nárůstu kriminální činnosti.⁴⁵ Upozorňují především na to, že u osob závislých na alkoholu dochází k sebevražednosti 9x častěji než u zbytku společnosti.⁴⁶ Z hlediska výzkumu vlivu konzumace alkoholu a alkoholismu na sebevražednost se ukazuje být problematické zejména určení toho, co je alkoholismus a kdo je alkoholik.

Vlivem konzumace alkoholu se ve svých dílech zabývali Durkheim i Masaryk. Podle Durkheima alkoholismus může podporovat vznik nebo rozvinutí psychického onemocnění. Vzhledem k tomu, že určit příčinu vzniku psychického onemocnění může být ještě složitější než určit příčinu sebevraždy, zkoumal Durkheim vztah mezi množstvím vypitého alkoholu na osobu v daném státu a počtem sebevražd, přičemž se nepotvrdila přímá úměra: čím víc vypitého alkoholu na hlavu, tím vyšší sebevražednost v daném státě (Durkheim 1987: 39-44). Podle Masaryka má alkohol velký vliv. „*Opilec se lehce usmrcuje, ať už je jeho opilost následkem habituálního pijáctví nebo jenom ojedinělá; vůbec je pro své zlé disponující účinky nebezpečným již pouhé a ne zrovna*

---

⁴⁵ Suicide Info [online] [cit. 20.6.2020]. Dostupné z:

<https://www.suicideinfo.ca/resource/alcoholandsuicide/>

⁴⁶ Suicide Info [online] [cit. 20.6.2020]. Dostupné z:

<https://www.suicideinfo.ca/resource/alcoholandsuicide/>

nemírné pití“ (Masaryk 1998: 73). Masaryk také zvažuje možnost, že by větší regionální konzumace mohla souviset s vyšším výskytem sebevraždy v daném regionu a podobně jako Durkheim dochází k závěru, že tato úměra neplatí. Masaryk se přesto domnívá, že tento vztah je platný. V oblastech, kde je vysoká míra konzumace alkoholu a nižší výskyt sebevraždy, je to způsobeno tím, že v dané oblasti jsou méně zastoupeny ostatní faktory, které se na výskytu sebevražedného jednání podílejí a naopak, v oblastech, kde je konzumace alkoholu nízká, ale je zde četný výskyt sebevražd za to, podle Masaryka může právě vyšší výskyt ostatních rizikových faktorů. (Masaryk 1998: 74).

Klára považuje alkohol za depresogen, který prohlubuje úzkost a smutek, na druhou stranu se také domnívá, že pro některé lidi může alkohol představovat útek před sebevraždou. Jako příklad uvádí, že podobně konejšivý efekt mohou mít cigarety (*„Nemyslím si proto, že by alkohol měl způsobovat sebevraždu. Například takový cigarety, tak ty člověka uklidňují a slyšela jsem, že někdy terapeut pacientovi nedoporučuje, aby při depresi přestal kouřit, protože by to mohlo mít za následek zhoršení jeho stavu.“*) Ačkoliv v žádném z děl, která jsem v této práci analyzoval, nebyla zmiňována otázka sebevraždy, studie potvrzují, že kouření je faktor zvyšující sebevražednost, a že kuřáci častěji trpí psychickým onemocněním.⁴⁷ Jak v případě závislosti na alkoholu, tak i v případě kouření se opět nabízí, otázka, zdali je vztah mezi psychickým onemocněním a závislostí kauzální nebo zda se jedná o korelaci. Karel se na základě svých zkušeností z praxe domnívá, že pod vlivem alkoholu se rozhodne sebevraždu vykonat i osoba, která by se k ní za střízlivého stavu (odmyslíme-li si případnou přítomnost další látek) neodhodlala. Názor, že alkohol je často katalyzátorem sebevražedného jednání zastává i Radim a Aleš (Aleš: *„Ten alkohol a sebevražda spolu často souvisí, úplně ve střízlivém stavu si nepodřeže žíly, většinou ten alkohol tam hraje nějakou roli, v případě spolýkání prášků je taky běžné, že je ještě zapijou.“*). Z hlediska vlivu alkoholismu se Radim nedomnívá, že by alkoholici měli vyšší tendenci páchat sebevraždu než ostatní část populace a k jejich úmrtí v souvislosti s alkoholem dochází většinou vlivem jejich rizikového chování nebo nehody (*„Třeba ho srazí vlak nebo auto“*).

---

⁴⁷ Suicide Info [online] [cit. 20.6.2020]. Dostupné z:

<https://www.sciencedaily.com/releases/2014/07/140715141355.htm> a HUGHES, John R. Smoking and Suicide: A Brief Overview. *National Center for Biotechnology Information* [online] [cit. 18.6.2020].

Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2585177/>

4.3.8 Vliv víry

Podle Durkheima i podle Masaryka je náboženství jedním z kohezních prvků společnosti. Věřící jsou organizováni v církvích, které dokáží regulovat potřeby člověka a zároveň se takto spojují do větších skupin. Jedinec díky náboženství dokáže snadněji akceptovat své místo ve společnosti, čímž je chráněn před stavem anomie (Durkheim 1987: 280-282). Ruku v ruce s tím jsou mu vštěpována i pravidla chování (například zákaz sebevraždy, zákaz rozvodu nebo zákaz zneužívání návykových látek), která v důsledku snižují riziko výskytu sebevraždy. Masaryk je v otázce pozitivního vlivu náboženství na společnost ještě daleko radikálnější a ve svém díle opakovaně proklamuje, že zvyšuje-li se sebevražednost, je to proto, že čím dál více lidí se od náboženství odvrací. Stav, kdy jedinec není pod ochranou víry a církve, je podle něj rizikový ať už z hlediska vzniku psychického onemocnění nebo už jenom proto, že kde se náboženství vytrácí, tam dochází ke vzniku nemravného jednání, které má za následek růst sebevražednosti (Masaryk 1998: 100-101).

Při zkoumání vlivu náboženství na rostoucí nebo klesající počet sebevražd, je potřeba upozornit na jedno z úskalí, jež musíme zohlednit. Problematické z hlediska výzkumu faktoru náboženství je to, že víra je subjektivní, pro některé lidi intimní, a navíc ne zcela měřitelná. Pokud o sobě někdo prohlásí, že je nepraktikující věřící křesťan, jiný o sobě prohlásí, že je věřící křesťan a do kostela chodí jednou za měsíc a třetí o sobě prohlásí, že je věřící křesťan a do kostela chodí denně. Budeme všechny považovat za věřící křesťany nebo budeme na základě četnosti návštěv církevních shromáždění usuzovat důležitost náboženství v jejich životě? Za další si musíme uvědomit, že existují oblasti a komunity, v nichž lidé nemohou nebo nechtějí veřejně sdělovat, zda věřící jsou nebo nejsou. Současné studie pokoušející se při svém výzkumu zohlednit aspekty rozdílné míry praktikování víry došly k neshodným závěrům. Závěr jedné studie nepotvrdil vztah mezi sebevražedností a náboženstvím; závěr druhé byl takový, že osoby, které se pokusily o sebevraždu jsou častěji věřící.⁴⁸ Závěry ostatních

---

⁴⁸ „Our findings make a unique contribution to the literature on suicide and religion because the analysis adjusts for scores on the Reasons for Living inventory, among a clinical sample of depressed adults. We

studií zabývajících se vlivem náboženství na sebevražednost se naopak shodují v tom, že náboženství má preventivní charakter z hlediska výskytu sebevražednosti.⁴⁹

Klára se v jednom bodu shoduje s Masarykovou teorií a v druhé části svého názoru naopak s Masarykovou teorií rozchází. Sama se domnívá, že náboženství obsahující nauku o reinkarnaci působí preventivně z hlediska výskytu sebevraždy, jelikož učí, že pokud člověk svůj život ukončí, narodí se znovu do stejné životní situace, tudíž pro tyto lidi není sebevražda řešením. Naproti tomu Karel upozorňuje na to, že lidé věřící v náboženství obsahující nauku o reinkarnaci, se mohou pokusit vyřešit svou životní situaci sebevraždou právě z důvodu, že věří, že v případě smrti se znovu narodí.⁵⁰ Podobně jako druhý

---

found only one other study that included religion (using the Spiritual Assessment Inventory), Reasons for Living (using the Reasons for Living Inventory for Young Adults), and suicide risk (using the Suicidal Behaviors Questionnaire – Revised) in the same model. (Wang, Lightsey et al. 2013) Researchers in that study did not find a significant relationship between religion and suicide risk. Importantly, that sample differed from the current sample in that participants were Black college students from a small Southeastern university enrolled in psychology and sociology courses“ (LAWRENCE, Ryan E., BRENT, David, MANN, J. John, BURKE, Ainsley K. Burke, a kolektiv. Religion as a risk factor for suicide attempt and suicide ideation among depressed patients. National Center for Biotechnology Information [online] [cit. 18.6.2020]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4990512/>).

⁴⁹ *„Our findings, that some religious characteristics are associated with increased suicide attempts and increased suicide ideation in this sample, go against our hypotheses and stand in contrast to REFERENCE REMOVED findings from a previous sample. We cannot exclude the possibility of a Type I error. However, when our findings are viewed alongside other literature from around the world, there is some precedent for the notion that religious affiliation could be associated with increased suicide risk among some populations. Indeed, much of the research published in the last ten years has found religious affiliation to be protective against suicide attempt (...) However, Sisask et al.(Sisask, Varnik et al. 2010) found religious affiliation to be a risk factor for suicide attempt in South Africa, and Zhao et al.(Zhao, Yang et al. 2012) reported that religious affiliation increased suicide attempts and suicide ideation (combined outcome) among Chinese undergraduates who did not believe in Socialism“ (LAWRENCE, Ryan E., BRENT, David, MANN, J. John, BURKE, Ainsley K. Burke, a kolektiv. Religion as a risk factor for suicide attempt and suicide ideation among depressed patients. National Center for Biotechnology Information [online] [cit. 18.6.2020]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4990512/>).*

⁵⁰ Tento závěr částečně, i když méně expresivně potvrzují některé studie, například: *„In [East Asia], religious participation may aggravate suicide risk because religious practice does not entail social support and moral guidance from a community of co-religionists,« she said in the study. »At the same time, the protective effects of religious participation in English-speaking and Latin American countries*

informant smýšlí i Masaryk, který Buddhismus považuje za náboženství mravní sebevraždy, které člověka odvrací od radosti ze života.

Klára, Karel i Radim se shodují, že křesťanská víra, která obsahuje nauku o tom, že ti, kteří sami ukončí svůj život nepůjdou do nebe, má pozitivní vliv z hlediska prevence vzniku sebevraždného jednání, které. Jejich názor se v tomto bodu shodují s Masarykovým a Durkheimovým závěrem, že křesťané páchají sebevraždu méně (Masaryk 1998: 173-174). Podle Aleše nemá víra žádný vliv na sebevražednost.

4.3.9 Muži páchají sebevraždu přibližně 3x častěji než ženy, čím si myslíš, že to je?

ČSÚ na základě dat z předchozích let uvádí, že „[t]endenci ukončit svůj život sami měli vždy výrazně vyšší muži než ženy. Počet sebevražd mužů byl po celou 2. polovinu 20. století minimálně dvojnásobný ve srovnání s počtem sebevražd žen. V druhé polovině devadesátých let se převaha mužů zvýšila na trojnásobek, od roku 2004 každoročně přesahuje čtyřnásobek počtu žen. V posledním pětiletém období 2014–2018 na jednu sebevraždu ženy připadlo 4,2 sebevražd mužů, když sebevraždou zemřelo v průměru ročně 1 120 mužů a jen 269 žen.“⁵¹ Přesný poměr sebevražd mužů a žen se v jednotlivých zemích liší a existují i země, kde je tento poměr téměř 1:1 (například Pákistán, Bangladéš, Maroko).⁵² Pro zajímavost nejvyšší poměr v roce 2017 sebevražd mužů : žen byl 10,52 : 1 v Ghaně. O něco nižší, ale přesto vysoký poměr sebevražd mužů byl v roce 2017 v Polsku (7,44 :1), na Ukrajině (7,11:1) nebo Litvě (7,09:1).⁵³

---

are attributable to these countries' relatively higher levels of religious integration and regulation, «” (HUANG, Christine, *New Study Suggests Religion Affects Suicide Rates Differently Around the World*. [online] [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://dc.medill.northwestern.edu/blog/2017/07/05/new-study-suggests-religion-affects-suicide-rates-differently-around-the-world/>).

⁵¹ Český statistický úřad [online] [cit. 18.6.2020]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/csu/czso/sebevrazdy_zaj

⁵² Our World in data [online] [cit. 16.6.2020]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/grapher/male-vs-female-suicide?time=latest&country=~Africa>

⁵³ Our World in data. Male vs Female ratio of suicide rates [online] [cit. 16.6.2020]. Dostupné z:

<https://ourworldindata.org/grapher/male-female-ratio-of-suicide-rates>

Důvodem vyšší sebevraždy mužů podle Durkheima je to, že muži se dostávají častěji do společenských interakcí než ženy. Tuto hypotézu dokládá statistickými údaji týkajícími se výskytu sebevraždy podle dní v týdnu, kdy nejvyšší sebevraždy u mužů je v pondělí (začátek pracovního týdne) a v sobotu (v sobotu odpoledne začíná se scházet společnost ke společné zábavě s muži). Podle dat, s nimiž Durkheim pracuje, páchají ženy sebevraždy v neděli o 10 % častěji než jakýkoliv jiný den v týdnu. Durkheim to vysvětluje tím, že neděle je dnem, kdy žena opouští domácnost a dostane se do společnosti (Durkheim 1897: 101-102). Masaryk zdůvodňuje vyšší sebevraždy mužů tím, že ženy jsou zbožnější (a víra podle Masaryka působí preventivně na vznik sebevražd). Naopak muži mají tendenci vykonávat více duševní práce, což vyžaduje vyšší (polo)vzdělání, které může mít za následek oslabení víry, v důsledku čehož muži páchají sebevraždy častěji (Masaryk 1998: 175).

V otázce příčiny vyšší sebevraždy mužů názory teoretiků a informantů rozcházejí. Podle Kláry je vyšší sebevraždy mužů daná jednak jejich větší cílevědomostí a poté tím, že se stydí se hovořit o svých problémech. Podle Karla „je to kvůli ženám (smích)“. Karel si myslí, že muži snášejí hůře ztrátu zaměstnání, majetku, a i při rozvodu většinou zchudnou. Ženy mají podle něj silnější rodičovský pud, a tak i v složité životní situaci mají tendenci k sebezachování, aby se mohly postarat o děti. Radim se domnívá, že muži jsou psychicky slabší a méně snášejí dlouhodobý stres.

4.3.10 Vliv nadpřirozených sil

Otázku vlivu nadpřirozených sil jsem zmiňoval v teoretické části kapitoly pojednávající o příčinách sebevraždy vlivem mimozemských sil. Na základě výzkumu v mayské vesnici v oblasti Yucatan zjistila Beatriz M. Reyes-Foster, že v této oblasti dochází k častějšímu výskytu sebevražděného jednání, které má stejný vzor, přičemž příčina tohoto konkrétního sebevražděného jednání je připisovaná nadpřirozeným silám. Díky tomu nejsou vůči osobám, které se pokusí o sebevraždy a zdůvodní to nadpřirozenými silami, uplatňovány žádné společenské ani náboženské sankce. Tato nadpřirozená příčina je částečně zohledňována i při následné psychiatrické péči o tyto osoby (Brož, Münster 2015: 68-78). Jsem si vědom, že vnímání tohoto tématu je silně ovlivněno

kulturním kontextem, ale přesto jsem se rozhodl zařadit i tuto otázku do mé výzkumné sondy.

Názory informantů se shodují v tom, že nadpřirozené představy jsou projevem schizofrenie, což je názor zcela opačný oproti názorům zažitým v oblasti Yucatan, kde se naopak vznik schizofrenie vysvětluje působením těchto sil (Brož, Münster 2015: 78). Jedním z cílů práce Brože, Münster a kolektivu autorů bylo sledovat názory na sebevraždy, které nejsou ovlivněny *západní* vědou a vychází z jiného kulturního kontextu. Z tohoto důvodu nepřekvapí, že informanti, jejichž názory jsou ovlivněné *západním věděním*, nepovažují vliv nadpřirozených sil za příčinu sebevražedného jednání.

4.3.11 Konatel vs oběť, svoboda vs nesvoboda

„Člověk je tím, čím se stane svými činy na základě toho, jak sám jedná.“

„To, čím se člověk stane je více závislé na společnosti a na podmínkách do kterých se narodil/v kterých vyrůstal než na jeho osobní vůli.“

Touto otázkou jsem se částečně zabýval v teoretické části práce, v podkapitole *Sebevražda – Hranice moci*, kdy jsem zmiňoval výzkum Katriny Jaworski, která se zamýšlela nad tím, nakolik je člověk svobodný a nakolik je obětí vnějších společenských vlivů (Brož, Münster 2015: 187-188).

Klára se domnívá, že člověk je do určité míry svobodný a do určité míry určován společností, přičemž tento poměr nelze blíže určit. Karel je přesvědčen, že život člověka je ovlivňován především prostředím, ve kterém vyrůstá a žije (*„Spíš bych řekl, že člověk je určován společností, člověk se do nějakých podmínek narodí a ty kompletně prostupují jeho život, to že by člověk nezávisle rozhodoval o svém životě platilo možná tak v pravěku“*). Tento názor se shoduje s tvrzením, že farmáři páchající sebevraždu v oblasti Wayanad jsou ve skutečnosti obětmi vnějších, například globalizačních, procesů, které determinují jejich život a chování⁵⁴. Naopak Radim se domnívá, že člověk má svůj život v hrsti a primární vliv na podobě svého života má ve svých rukách. Aleš smýšlí podobně jako Radim a upozorňuje na to, že jedinec a společnost se navzájem ovlivňují (*„Ty máš tu největší šanci se formovat a myslím, že je to na člověku, ale i ta společnost má na člověka vliv, ale i ten člověk může mít vliv na tu společnost“*). Názor Kláry (a částečně Aleše) se shoduje s názorem Katariny Jaworski, která se domnívá, že odpovědnost za jednání člověka se nachází ve spojení vlastní vůle a vnějších vlivů (Brož, Münster 2015: 189).

---

⁵⁴ Opět upozorňuji, že názor Karla a názory farmářů pochází ze zcela odlišných kulturně sociálních podmínek, a tudíž tuto shodu lze zpochybnit.

4.3.12 Eutanazie a asistovaná sebevražda

Eutanazie a asistovaná sebevražda s tématem sebevraždy neoddělitelně souvisí, a ačkoliv ji teoretická díla, se kterými jsem pracoval, neřešila, zařadil jsem toto téma do výzkumné sondy. Eutanazií se rozumí záměrné nebo důstojné ukončení života člověka, který trpí nebo je udržován při životě ve vegetativním stavu. Toto ukončení může mít více podob z hlediska provedení nebo z hlediska toho, kdo ho vykonává. V mé práci jsem zjišťoval názory informantů na to, zda by se podle nich měla v ČR eutanazie zlegalizovat a kdo by měl mít možnost o jejím vykonání rozhodnout v případě, že je daná osoba ve stavu bezvědomí.

Podle Kláry by o svém usmrcení měl rozhodovat výhradně člověk sám. V případě provedení eutanazie na žádost osoby blízké spatřuje možné riziko v tom, že by se to v případě rozhodování o rodinném příslušníkovi dalo zneužít k získání dědictví. Karel má podobný názor s tím, že připustil provedení eutanazie na žádost osoby blízké, a to v případě, že by nebyla žádná naděje na probuzení z vegetativního stavu. Radím by byl také pro zlegalizování eutanazie v případě neléčitelných zdravotních komplikací, které ústí v nedůstojnou smrt, ale pouze na základě vlastní žádosti. Aleš by rovněž souhlasil se zavedením eutanazie a představoval by si, že by žádost o její provedení mohl podat samotný pacient nebo v předem určených případech i osoba blízká. Následně by na základě žádosti a odborného posudku lékaře rozhodl soud („Ani já bych nechtěl být někomu na obtíž a chtěl bych odejít nějak důstojně“). Pro doplnění kontextu uvádím, že Klára věří v nějakou nadpřirozenou sílu, která neodpovídá žádné z představ známých náboženství. Karel a Aleš informant nejsou věřící a nevěří v žádné nadpřirozeno ani posmrtný život. Radím informant je nepraktikující křesťan.

Asistovaná sebevražda bývá někdy vnímaná jako forma eutanazie s tím, že vykonavatelem není lékař nebo jiný pověřený pracovník, ale žadatel sám, který pod lékařským dohledem ukončí svůj život. Podle Kláry není rozdíl, zda usmrcení vykoná žadatel nebo lékař. Karel se domnívá, že stát by měl umožnit lidem se svobodně rozhodnout o svém životě. Radím a Aleš informant jsou proti zavedení asistované sebevraždy a připouští ji pouze v případě nevyléčitelného onemocnění, které ústí v nedůstojný život nebo následnou smrt (například Alzheimerova choroba).

4.4 Shrnutí výzkumné sondy

V rámci výzkumné sondy jsem se pokusil o propojení teorie (myšlenek obsažených v teoretické části, statistických údajů a závěrů dalších studií, které zkoumají sebevraždu nebo další vlivy) s pohledem běžných lidí. Názory čtyř informantů nevycházejí

z vědeckého bádání, ale naopak z pracovních zkušeností nebo z každodenního života, doplňují teoretické závěry z první části a přinášejí nové odpovědi na některé z otázek.

Ačkoliv jsem v této části často pracoval se statistickými daty, je potřeba si uvědomit, že i statistická šetření se zaměřují vždy na jednu nebo několik otázek a je obtížné v nich postihnout celkový kontext problému. Za další je potřeba si uvědomit, že statistická data vznikají vždy v určité oblasti na základě předem definovaného porozumění danému tématu a tato definice se může lišit od definice jednotlivých respondentů. Už v teoretické části jsem upozornil na skutečnost, že na jednotné definici sebevraždy se neshodli ani teoretici za desítky let bádání, tudíž stejným způsobem se může nahlížení sebevraždy lišit na lokální, regionální, národní nebo kontinentální úrovni, což může vést ke zkreslení statistických závěrů. Ke zkreslení statistických šetření může docházet také na základě manipulace se zdrojovými informacemi, viz případ se sebevraždou farmářů v oblasti Wayanad.

Při výzkumu jsem u některých otázek narazil na neexistenci nebo nedostatek studií, které se zaměřují na zkoumání vlivu daného faktoru (například vzdělání, majetku, náboženství) na vznik a výskyt sebevražd. Přesto a možná právě proto považuji za přínosné názory informantů, kteří ačkoliv se mnohdy neshodují (stejně jako se neshodují ani teoretici), přináší nové podněty pro další bádání v oblasti sebevraždy. Je ovšem potřeba mít na paměti jistou nesouměřitelnost několika individuálních vypovědí a závěrů, k nimž se dospívá rozbořením statisticky relevantních vzorků.

Závěr

V této diplomové práci jsem se zabýval problematikou sebevraždy ze společenského pohledu. Během sepsání této diplomové práce bylo hlavní výzvou pracovat s velkým množstvím témat, která se sebevraždou úzce souvisejí. Náročné bylo zejména zvolit, kterými vlivy se budu zabývat, ale stejně tak obtížné bylo nepřekračovat hranice společenského přístupu a nechylovat se k psychologii nebo filosofii. Cílem této práce bylo zjistit, jaké hlavní faktory mají vliv na

sebevražednost a ukázat pluralitu perspektiv, jakými je možno tyto faktory nahlížet a interpretovat.

V první části jsem představil hlavní myšlenky díla Durkheima a Masaryka. Následně jsem úvahy těchto dvou autorů doplnil o současné dílo vydané dvojicí Brož, Münster, kteří ve své práci představují závěry dalších dílčích výzkumů věnovaných problematice sebevraždy. V druhé části jsem provedl srovnání teoretických závěrů mezi sebou, a rovněž je doplnil o současná statistická data a další výzkumy. Následně jsem zde představil závěry výzkumné sondy, kterou jsem v rámci této práce realizoval. Závěry teoretické jsem průběžně srovnával s názory informantů, čímž jsem se pokusil o propojení teoretické a praktické části.

Jak výsledky získané srovnáním teorie několika autorů, tak i výsledky výzkumné sondy potvrzují, že ačkoliv existuje mnoho faktorů majících vliv na sebevražednost, tak v otázce, které z těchto faktorů mají největší vliv a proč, nepanuje shoda na úrovni vědecké a ani laické.

Seznam použitých informačních zdrojů

BROZ, Ludek. Suicide and Agency. Anthropological perspectives on self-destruction personhood, and power. Routledge, 2016. ISBN 978-14-7245-791-2.

Camus, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*; přel. Dagmar Steinová. Praha : Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0477-X.

DURKHEIM, Emile. Le suicide: étude de sociologie. Nouvelle édition. Paris: Presses Universitaires de France, 1960.

MASARYK, Tomáš Garrigue a Jindřich SROVNAL. Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty. 4. české vydání. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 1998. Spisy T.G. Masaryka. ISBN 80-901971-4-0.

Online

Časopis Reflex. *Evropská ostuda* [online] [cit. 20.1.2020]. Dostupné z:

<https://www.reflex.cz/clanek/fotogalerie/88002/evropska-ostuda-lidske-zoo-kde-byli-cernosi-a-indiani-chovani-v-klecich-jako-divoka-zver.html>

Český statistický úřad. *Sebevraždy*. ČSÚ: ©2018 [online] [cit. 6.4.2020] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/45964328/1300691703.pdf/ce3cde52-76e0-45ed-8d54-03eb481d2af8?version=1.1>

Český statistický úřad. *Sebevraždy*. ČSÚ: ©2018 [online] [cit. 3.12.2018]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/csu/czso/sebevrazdy_zaj

Český statistický úřad. *Sebevraždy podle vzdělání* [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20564935/401206k12.pdf/ba603376-f685-4c77-8a3b-9b4620bc07e5?version=1.0>

Our World in data. Suicide death rate by age [online] [cit. 11.6.2020]. Dostupné z:

<https://ourworldindata.org/grapher/suicide-death-rate-by-age?time=latest>

Our World in data. Suicide death rate by age in CR [online] [cit. 11.6.2020]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/grapher/suicide-death-rate-by-age?time=latest&country=~CZE>

Our World in data. Male vs Female suicide [online] [cit. 16.6.2020]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/grapher/male-vs-female-suicide?time=latest&country=~Africa>

Our World in data. Male vs Female ratio of suicide rates [online] [cit. 16.6.2020]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/grapher/male-female-ratio-of-suicide-rates>

Suicide Prevention Resource Center [online] [cit. 11.6.2020]. Dostupné z: <http://www.sprc.org/scope/age>

Suicide Info [online] [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.suicideinfo.ca/resource/alcoholandsuicide/>

Suicide Info [online] [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.sciencedaily.com/releases/2014/07/140715141355.htm>

HUGHES, John R. *Smoking and Suicide: A Brief Overview*. National Center for Biotechnology Information [online] [cit. 18.6.2020]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2585177/>

HEDEGAARD, Holly, M.D., SALLY C. Curtin, WARNER Margaret. *Increase in Suicide Mortality in the United States. 1999-2018*. National Center for Health [online] [cit. 11.6.2020]. Dostupné z: <https://www.cdc.gov/nchs/products/databriefs/db362.htm>

HELBICH, M, BLUML, V, JONG, T. de, PLENER, P. L., KWAN M.-P., KAPUSTA, N. D.. *Urban–rural inequalities in suicide mortality: a comparison of urbanicity indicators*. The National Center for Biotechnology Information. [online] [cit. 6.6.2020]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5663034/>

KPOSOWA, A. J. *Divorce and suicide risk* [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z: <https://jech.bmj.com/content/57/12/993>

LAWRENCE, Ryan E., BRENT, David, MANN, J. John, BURKE, Ainsley K. Burke, a kolektiv. *Religion as a risk factor for suicide attempt and suicide ideation among depressed patients*. National Center for Biotechnology Information [online] [cit. 18.6.2020]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4990512/>

WILLETT, Beverly. *Like many Americans, my divorce destroyed my mental health and nearly drove me to suicide*. EU USA Today [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z: <https://eu.usatoday.com/story/opinion/voices/2019/09/29/suicide-prevention-month-divorce-rates-risk-column/2430536001/>

NESTADT, Paul S., MOJTABAI, Ramin, a kolektiv. *Urban–Rural Differences in Suicide in the State of Maryland: The Role of Firearms*. The National Center for Biotechnology Information. [online] [cit. 6.6.2020]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5607660/>

PHILLIPS, Julie A.. *Differences in U.S. Suicide Rates by Educational Attainment, 2000–2014* [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z: [https://www.ajpmonline.org/article/S0749-3797\(17\)30245-3/fulltext](https://www.ajpmonline.org/article/S0749-3797(17)30245-3/fulltext)

POMPILI, Maurizio, VICHI, Monica, QIN, Ping, INNAMORATI, Marco, LEO, Diego De, GIRARDI, Paolo.. *Does the level of education influence completed suicide? A nationwide register study* [online] [cit. 19.6.2020]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165032712006179>